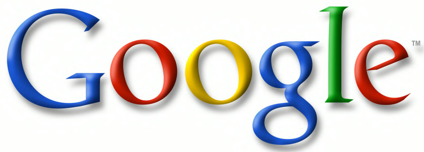

WIDENER
HN NALS -

[illegible]

113

GRILLFÄNGERIER

AF

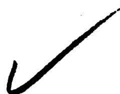
GUSTAF FRÖDING.

I.

HEIDENSTAM.

UPSALA 1898,
UPSALA NYA TIDNINGS A.-B. TR.

Förord.

De här följande kåserierna äro såsom man torde ana af titeln icke menade att vara fullt korrekta framställningar äller på djupare undersökning och kritik grundade omdömen. De äro pratmakerier för stunden ungefär som Sigurds och Jörgens i deras respektive tidningar äller mina egna den tiden jag skref under märket Hans Sax. Hvad jag åsyftar med dem är att skaffa mig själf inkomst, sysselsättning och utflöde för infall samt om möjligt att roa och intressera allmänheten. Kunna de ibland gifva någon värdefullare valuta än den af kåserier för ögonblicket, är äfven det mig kärt, men de göra a priori icke så långt gående anspråk.

Finner detta häfte en efterfrågan, som manar till fortsättning, skall jag kanske låta det efterföljas af flera — möjligen i den utsträckning, att företaget kommer att något så när likna en tidskrift, ehuru en alldeles oregelbundet och utan prenumeration utkommande.

Upsala, 24 September 1898.

Gustaf Fröding.

Heidenstam.

Till utseendet har Heidenstam mera af gam än af örn. Han har icke örnens fasta hals och hans kroknäsighet har icke den absoluta djärfhet, som utmärker örnen. Detta är ett af de första karaktärsmärken en fysiognomist kan iakttaga i hans utseende. Utom af gamen är det äfven en skymt af hästen i hans utseende och gestalt — roffogeln och hästen äro förmodligen rastecken, utmärkande hans börd, hvars underliga irrgångar genom många generationer kanske äro äfventyrliga nog — jag känner dem icke, men har försökt gissa dem. Härstammar gamen från någon borg vid öfre Rhen och härstammar hästen från ett frimanslider i det flacka Holstein äller Schleswig, ytterligare utvecklad genom kroasering och förädling under svenska officerares kavallerifälttåg? Men den högtyska borggamen och den nedertyska äller jutska hästen äro icke de enda egenheterna i Heidenstams utseende, det finnes något grönaktigt svartmuskigt i hans hy, som icke är europeiskt. Bor det en från vissa stamfäder nedärfd arab i Heidenstam? I så fall måste det vara en af afrikansk skiftning — det är

något af en egyptier i Heidenstams figur, något fyrkantigt och tunnt. Arab, egyptier, sydtysk korsriddare, nedertysk hästjunker, svensk officer — kan man i dessa beteckningar se något af hans anors historia? *) Af hellenen, som man på grund af den sällsynt helleniska stilrenheten i några af hans dikter kunde misstänka, ser man icke mycket spår i hans yttre, utom möjligen i en viss hållningens ädelhet och värdighet, hvilken dock kan härstamma närmare ifrån — d. v. s. från det svenska rådsbordet och de svenska beskickningarne vid främmande hof. Särskildt det svenska synes mig emällertid föga äller alls icke vara framträdande i Heidenstams utseende och uppträdande. När det framträder i hans diktning synes det mig snarast vara det herrgårdssvenska, hvilket mycket väl kan vara det i Sverige bosatta adligt-utländska. Man känner igän äller tror sig känna igän hemherrgården med alla dess vindskammar- och trädgårdsstämningar, dess traditioner och minnen från äldre äller senare tid i vissa af Heidenstams dikter, inklusive Karolinerna.

Det är doft från klädkontoren på hemherrgårdens

*) Såsom en antydning om den Heidenstamska ättens fjärntutländska sympatier, må nämnas att en af dess nu lefvande medlemmar varit generalkonsul i Rio de Janeiro, en annan är öfverdirektör för sanitetsväsendet på Cypern, en är ingeniör i Syrien, en kvinlig medlem är gift med en tjänsteman i grekiska utrikesdepartementet, en annan med grekiske generalkonsuln i Stockholm, hvilken dock är svensk till börden — de grekiska sympatierna ha för öfrigt kanske äfven uttryckt sig i en fröken Heidenstams giftermål med en e. o. professor i grekiska vid Lunds universitet.

vind öfver de utklädda svenska afdöde, som han låter uppträda, tala och röra sig i dikter och noveller — riksmusei och utländska museers klädkammare hafva ytterligare utrustat dem med stämning af forntida dräkter. Adeliga bekanta från släkten och granngårdarne hafva gifvit dem det lif de besitta. Drottning Kristina är kanske icke bara drottning Kristina utan äfven en eller annan greflig tant i familjen. Karl XIIs drabanter äro skolkamrater, kusiner och unga herrar från grannskapet. Och för att fortsätta, så är Karl XII mera Verner v. Heidenstam, när han icke är bara en missuppfattning, än han är Karl XII. Han är icke krigare nog — har icke den storartade och hårda envetenheten, som t. ex. är uttryckt i Cederströms stora tafla och så vidt jag minnes icke illa kommit fram i Topelii skildring af "Rex Regi Rebellis". När han uppträder med något af genialitetens utrustning är det den Heidenstamska genialiteten, icke den Karl-den-tolfteska. Jag talar vårdslöst och kanske orättvist, men jag skrifver denna gången såsom skådespelare spela när de "spela på temperamentet", d. v. s. låta infallen löpa som de behaga, och dessa kåserier göra icke anspråk på att vara annat än paradoxala.

Jag tror som sagdt icke mycket på det svenska hos Heidenstam annat än i mening af det utländskt-adliga på svenska herrgårdar. Heidenstams egäntliga hem är Palästina, där hans Rhengrefliga förfäder, ifall de varit Rhengrefliga, haft kärleksäfventyr med koptiskt-arabiska emirdöttrar, hvilka ledt anor äfven från alexandrinska hellener och kanske desslikes från Baby-

lons konungaborg, dit Farao stundom sände sina döttrar som fredspanter.

Sedan jag skrifvit det ofvanstående, läste jag upp det för en dam af mina bekanta, hvilken invände, att den isländska tonen i Heidenstams dikt om "Gunnar från Lidarände" tyckes äkta och att till och med i den helleniska dikten om "Den nioåriga freden" ett och annat erinrar om det isländska samt att således ett äkta nordiskt lynne kan vara inneboende i Heidenstams väsen. Emällertid kan anmärkas, att det fornhelleniska och det fornskandinaviska lifvet, det isländska medräknadt, ha en inre släktskap, dels beroende på en värklig rasernas släktskap, dels möjligen äfven på att den homeriska perioden och perioden 800—1100 i den fornskandinaviska norden torde något så när motsvara hvarandra såsom folkutvecklingsstadier. Den som älskar det helleniska och förmår med sanning och kärlek skildra detta, torde därför äfven utan att vara genuin skandinav kunna skildra det fornnordiska med sanning och förkärlek. Äfven det omvända förhållandet kan dock vara möjligt och jag vill icke helt bestrida att icke ett äkta nordiskt släktdrag, födt af skandinaviska förfäder, kan vara tillstädes i det Heidenstamska kynnet. En människas släktledning förgrenar sig ju bakåt i stor mångfald och den sydländska härstamningen utesluter icke den nordiska. Emällertid torde hos olika individer af samma familj än den ena än den andra härstamningen vara starkare framträdande. Om alltså Heidenstam är nordbo, tycks det mig att han är nordbo från en

långt försvunnen tid, då det nordiska och det helleniska voro i närmare släkt än de nu äro. De adligtsvenska dragen i Heidenstams kynne tyckas mig i alla händelser icke behöfva vara mer svenska än hos de med skotskt och tyskt blod så starkt blandade öfriga svenska adelsfamiljerna.

Månne icke förkärleken för Hellas, antiken och orienten också äro så förherrskande i Heidenstams diktning, att den öfverskyggar allt det öfriga? Det medges att t. ex. Tivedsdikterna bära äktsvenska drag — Fia vid brunnen, som tvättar sig, är en äkta svensk flicka, barnen i torpet, som äta med träsked kejsaremat, äro också svenska, men den helleniske faunen Söndag, midt uppe i allt det tivediska, är också han en svensk? Och karolinerna äro visserligen svenskt klädda och tala svenska, men månne de äro målade med samma kraft och förkärlek som zar Peters gästabud äller haremslifvet i Seraljen? Och känner man sig äfven hemma på Olshammar med dess gamla klädeskistor på vinden och dess rosenhäger i gräset, så är man knappast mindre hemma i Ninive, i Ninive det gamla, i det egyptiska glada Tanta, äller på "det långa Kreta, där vildsvinshjordarne beta det molniga berget Ida." Och hvad är det för underligt evangelium pilgrimen Hans Alienus från östern och skuggornas riken för med sig till norden? Ej är det hednakult från Manhem och Asgard i öster, ej häller är det just Hvite Krist — "lyss jag i kåpans musselskal brusar Arkipelagen, ekon af tympanon och cymbal dallra vid böljeslagen — jungfrur röfvande utan ånger, frusta

centaurer i flyende tramp.“ Det är något af Hellas i detta, men bakom Hellas skymtar man en vildare och starkare hedendom än den jämförelsevis måttfulla helleniska — det är Babels och Ninives, samtida med den hebreiska jehovismen. “Skuggorna rörde min panna och skönt steg en fornvärld ur grafven. Ninives döttrar virade grönt rundt kring pilgrimsstafven. Stjärnorna blossade bibliskt klara. Sakta susade strängaspel. Skuggornas krossade underbara skönhetsrike betog min själ.“ Pilgrimen har hört “dånet af Moses knutna hand“ gå genom tiderna, denne Moses, halfegyptiern, “en af dessa tre äller fyra människor, hvilka stå kvar från forntiden som obelisker öfver begrafna städer.“ Han har sett den unga Ruth, “som knöt sig en kärfve ax i soln“ och “vände sig om och snöt sig i dammiga yllekjoln“, därutinnan visserligen ej så olik en äller annan torpartös under en nerkisk herrgård, men fornhebreiskt naiv. Han har sett den “unga kristendom, som i kläder sida och hvita drog bort till kejsarens Rom“, sett skuggan af Jesus Kristus själf, älskvärd och ödmjuk, sett hans smala fina fot, kanske mera arisk och mindre semitisk än den borde, passa till en af hans egna adliga vederlikar. Men månne han icke sett allt detta, visserligen genom en modern turistkikare, men med helleniska, ninivitiska, kaldeiska, egyptiska, muhamedanskt-tempelherriska ögon, snarare än med hemsvenskt kristna ögon. Man känner igän junkern från en borg i närheten af Toggenburg, Habsburg och Hohenstaufen, som med skyddsbref från den bannlyste, för muhamedanism och magi

misstänkte kejsar Fredrik II af Hohenstaufen — jag diktar här fritt äfter min fantasis tillskyndelser — dragit ut till Palestina att söka sin från östern med en emirdotters son en gång hemvände faders vänner, de i gnostisk-hednisk-muhamedansk visdom invigde tempelherrarne och schejkerna. Han försjunker allt djupare i de magiska invigelsernas mystiska forndrömmar och lefver sig in i sina förfäders på mödernet lif och dagligdags tillvaro. Han ser på kristendom och judendom med den upplyste hellenens ädelmod, aktning och förståelse, med den invigde muhamedanske gnostikerns hemliga insikt, icke med den kristnes fruktan och underkastelse — och hans nedärfda sympati breder sig med lika stor om icke större förkärlek öfver det kristna urhemslandets grannländer. Pilgrimens evangelium är icke något tillrättaställningsevangelium till människosläktets frälsning, endast den hemliga kunskapen om ett renare, enklare, skönare lif, som en gång varit. "Självförpinande helig broder döljs ej under den rock jag bär, ej den skinande fru Guds moder mina aningars drottning är." Han vet hur det gamla frihetsevangeliet blifvit missbrukadt och gjordt till fribref för förfallet, och erkänner att det förra evangeliet måste ännu länge betvinga människornas låghet, innan den fornglada friheten åter kan blifva värklighet. Men vemodet öfver det förgångna skönhetslifvet och tillbakalängtan till detsamma äro honom starkare än tillrättaställaredriften. "Skuggornas jämnade skönhetsrike vann för eviga tider hans själ." I "Karolinerna", där Karl XII:s och hans följeslagares lutherska gudsfruk-

tan är oskiljaktig från ämnet, skildras denna med sanning och högaktning, men huruvida någon religiositet af samma slag som denna karolinska dels kärnlutherska, dels pietistiska äller någon därmed besläktad modern art värkligen förefinnes hos "Karolinernas" författare, må väl tillsvidare lämnas osagdt.

Lika litet som man i allmänhet hos Heidenstam finner någon fördom mot kristendomen äller något upprorstrots mot dess myndighet, inför hvilken han väl icke har någon känsla af underdånighet, lika litet finner man hos honom någon "skranten samvittighed" i fråga om det naket erotiska. Huru djärfva hans skildringar af detta slag än äro, synas de mig mera rena än dylika i allmänhet äro. T. o. m. Byron är ibland frivol på det vanliga ungkarlsmässiga sättet. Heinrich Heine är medvetet pojkaktigt fräck för att retas med kälkborgarna — han liksom räcker ut tungan och gör oanständiga gester för att förbluffa dem. Ibsen behandlar det könsligt sjuka med läkarens och själasörjarens skoningslöshet, Björnsson dels med prästens och familjefaderns känslor, hvilka kräfva en hänsynsfullhet, som ibland kanske är inne på andra sidan filisteens gräns, dels med sedepredikantens moraliska brutalitet halfvägs i strid med den äkta naturmänniskans sympati med det naturliga. Viktor Rydberg var teoretiskt frigjord i fråga om det nakna, men han förefaller blyg — man ser en hemlig rodnad bakom den lampskärm, under hvilken han skrifvit om "byssosdimmor, hvilka röja för lysten dag romarinnors stolta behag", huru helleniskt marmorädelt än hvarje dylik

skildring blifvit i hans dikt gestaltad. Endast Shakespeare, Bellman, Goethe och Bibeln — om man frånräknar ett och annat t. ex. det besynnerliga pryderiet i episoden om Noah och Ham — skildra ofta med jämförelsevis oförfärad öppenhet och frihet det nakna och könsliga utan att det småttfrivola åtminstone. hos den skildrande själf är tillstädes och utan någon undermedvetenhet att begå något brott. Till detta slags skildrare torde man äfven kunna räkna Heidenstam. Ett stycke prof på djärf och frisk nakenhet är Bacchuståget i "Tvillingbröderna". Det är just icke något högtförfinadt lif som beskrifves, det är rus och galenskap, men det synes vara en sund blick, som betraktar det, — fastän den knappast betraktar med moralistens ögon, som önska förädla det låga till ett högre, utan med konstnärens, som utan all biafsikt försjunka i glädje öfver färger och gestalter, om än äfven moralisten endast för stunden håller sig afsides och framdeles äfven han kommer att säga sitt ord — "nog är det vackert och lustigt i sin friska galenskap, men det kan endast ha rätt att vara till såsom öfvergående moment".

Heidenstam synes mig vid skildringen af det erotiska och nakna liksom stå utanför all kamp om rätta sättet. Han fruktar intet, ångrar intet, gör inga afsteg åt höger äller vänster, är icke frivol, icke blyg, ännu mindre pryd, icke fräck, har ingen skamkänsla, men begår icke häller någon råhet — det som ser ut som råhet är det icke, endast frihet från fördom. Han är som diktare lik en kung, hvilken kläder af och på

sig i hela hofvets åsyn, äller som en vilde, hvilken aldrig vetat af att det är orent att vara naken.

Såsom skald är Heidenstam mera konstnär än virtuos. Med poetisk virtuositet menar jag här förmågan att med stor skicklighet genomkomponera ett stycke inre äller yttre lif i med stor skicklighet utförda rimflätningar, konsonant- och vokalsammanställningar; meter- och värsarter, äller om det gäller dramer och romaner, i med stor skicklighet utförda handlingar, situationer och dialoger. Med poetisk konstnärlighet menar jag här — hvilken betydelse man äljest kan lägga i ordet "konstnärlighet" — en mer än vanligt rik och djup känsla, förnimmelse och åskådning af inre och yttre lif jämte en däraf följande mer än vanlig förmåga att uttrycka det kända, förnumna och åskådade i lyrisk dikt, roman äller dram, utan att därför någon synnerlig skicklighet i rimflätning, ordsammanställningar, dialog etc. nödvändigtvis behöfver utvecklas i utförandet, om ock vissa yttre värkningsmedel, men kanske här mera oafsiktligt, alltid måste brukas för att ett poetiskt konstverk skall kunna begripas. Jag vet icke om detta är en fullt riktigt uttalad skilnad mällan virtuositet och konstnärlighet, hvilka väl aldrig kunna tänkas fullt skilda från hvarandra — men den må tillsvidare få gälla så godt den kan.

Huru som hälst har jag själf en viss benägenhet att inrubricera somliga skalder — roman- och dramförfattare inberäknade — mera under begreppet virtuoser, andra mera under begreppet konstnärer. Hos vissa skalder kan man likväl icke påstå att de icke

äro stora virtuoser på samma gång det icke kan förnekas att de äro stora konstnärer — hos andra tycker man sig finna att än det konstnärliga än det virtuosa är förherrskande vid olika perioder af deras lif, i olika värk, äller i olika delar af samma värk.

Jag har hört det efter min mening besynnerliga omdömet om Heidenstam, att hans poesi är mäst "konst", i betydelse af virtuositet med en liten anstrykning af konstgrepp. Jag medgifver att jag på sina ställen i Karolinerna tyckt mig finna något liknande konstgrepp och att hans virtuositet i värskonst på senare tid blifvit starkare framträdande än förut. Men till sitt väsen är han en af de siste jag skulle vilja inrubricera som virtuos och en af de förste jag ville räkna till konstnärernas grupp, om ock hans virtuositet, hur vårdslös den också stundom är, äfven den ibland kan öfverträffa deras, som nästan hufvudsakligen endast äro virtuoser.

Understundom tycks det mig emällertid som saknade Heidenstam den koncentration, som är nödig att göra en dikt till ett riktigt fullfärdigt konstvärk, ibland tycks det mig som han läte värsen gå äfter behag antingen den är välljudande äller icke, bara han får fram alla bilder och infall som trängas om att bli uttryckta. Stundom tycks mig denna vårdslöshet gå litet för långt, äfven om det är något berättigadt i den invändning som kan göras att det är bättre att bilden och tanken komma fram i sin ursprungliga äkthet än att de skola stympas äller snedvridas af rim och meter.

Redan i "Vallfart och Vandringsår", där likväl

dessa svagheter torde förekomma oftare än i hans andra diktsamling, finnas likväl mästerstycken af kon centrerad värs och bild i förening som t. ex. detta om Abu Jussuf bokpräntare:

Hans djupa svarta öga sken
Ur mörka hufvudklädet.
Han knöt sin hand af skinn, af ben
och slog i fönsterbrädet.

Han strök sin kala hufvudskål.
— "Ni lata sällar, vet ni hvad?
Först den kan lefva nöjd och glad,
som lefver för ett mål."

Vacker musikalisk värs och jämförelsevis fullfärdig är äfven "Isissystrarnes Korum", en riktig visa, mera känslorik och innerlig än många visor pläga.

Oskuldsfulla systrar, lyften kransen
från ert hår till nattens blund!
Öfver öknen glimmar aftonglansen.
O! att evig vore kvällens stund.

O, att Tebes flickor, hvilka träda
med sin kruka till brunnen gladt,
alltid vore lika älskligt späda,
lika älskligt unga som i natt.
O, att barnen, som på bergets kam
bredvid hjorden gå
alltid vore barn och deras lam
alltid lika små!

Rena, oskuldsfulla systrar, gråten,
gråten ljuft på er myrtenkrans!
Stängen templets dörr för världen! Låten
blott den ljufhet, som i kvällen fanns,

blott de ungas oskuld här bo inne.
Skänk den här en fristad än,
när hos dessa barn och flickor den
länge sedan endast är ett minne.

Det enda som stöter mitt öra i denna korsång är den där uttalade önskan att lammen skola vara alltid lika små — det menas förmodligen att lammen alltid skola förblifva lam, men det är kanske något alltför sött i själfva uttrycket, som värkar barnkammaraktigt.

Något af samma melodi och samma stämning af vemod och lycka, men en melodi i ännu mera genomarbetadt skick och en stämning ännu starkare och rik på inre lif är det i den underbara visan "Morgonen" i Heidenstams sednare diktsamling. Jag har ibland gråtit, när jag läst den.

Morgontimme, jag vill händer lyfta.
Jag hör sorl, jag hör lyrors slag.
Tag mitt offer! Ack, du ser mig snyfta!
Lyckans snyftning som offer tag.
Du sprängt lås och reglar
från min andes hus.
Allt mitt väsen speglar
som ett haf ditt ljus.

I "Ensamhetens tankar", en af den första samlingens diktcykler, där man på grund af dikternas korthet kunde vänta att den lyriska koncentrationen borde vara tillstädes, är den ock ibland att finna. Dessa småstycken likna för öfrigt oftare en slags känslans och reflexionens "Sprüche in Reimen" än de likna

visor och sånger. Koncentrationen ligger också snarare hos dessa dikter i tankens och bildens sammanträngdhet än i formens fasthet och värkar därutinnan understundom med epigrammatisk kraft.

"Der innerst i min ande bor en gnista;
att lyfta den i dagen blef mitt mål,
min lefnads lif, mitt första och mittt sista.

Hon gled mig undan, tärde och förbrände.
Den lilla gnistan är min rikedom;
den lilla gnistan gör mitt lifs elände.

Kan man kortare, innerligare och sannare uttrycka genialitetens äller om man så vill endast det personligt egenartades sorg och lycka än i dessa sex rader. Vistonen finnes dock äfven den vackert representerad i en strof som denna:

Du trafvare min,
jag längtar ej in
Till kvafva hemmets kakelugn.
Håll ut en timme, håll ut i tu
och du köper mig du
två korta timmars lugn.

Äller i det korta Goethe-värdiga stänket af en visa.

Jag snärjer i en snara,
var viss du får mig kär.
Men just när du skall svara
dig själf en dag så här:

"Jag får väl ge den styggen
Mitt hjärta, som han tiggt;"
då vänder jag dig ryggen
och gör en munter dikt.

Åller i det straxt äfterföljande stycket som icke blott är Goethe-värdigt utan äfven kanske Goethe-reminiscerande ("warte nur balde ruhest du auch"):

"Hvarför till ro så brådt,
du som jag vill allt godt?
Följ mig en månskenstimma,
Kyrktorn och fönster glimma.
Fullmånen lyser klart.
Natten är snart förbi.
Stanna, min flicka! Snart
finnas ej häller vi."

Frånser man att det är tvenne själar med i detta dödstanke-ackord och att dessa själar äro unga, liknar det nästan en öfversättning af det berömda Goetheska — i så fall den yppersta vi äga, ett alldeles lytelöst stycke, vare sig betraktadt som original eller icke.

En riktig visa och en riktigt vacker visa är äfven stycket XXII af samma diktcykel, ehuru det liksom ofta i Heidenstams dikter kanske har mer af bild- och färgtyngd än visor kunna bära utan att förlora sitt väsen af visa. "Bland cedrar lyser med bländhvit tinne ett tämpel helgadt åt fädrens minne, bekransadt sofvande som en grift" — ett stycke värs som detta är kanske litet för tungt att sjungas, hur väl det äljest ljuder. Men de sex sista raderna sjunga och dansa, om ock äfven de icke lättfotadt, som vore det värkliga dansande barn och unga kvinnor:

Kring dörren kvinnorna myrthen linda.
De sjunga, medan de sammanbinda
Den långa slingan med purpurgarn:

"Må denna fäst våra fäder gälla!"
"Då svarar kören i templets cella:
"Af deras kärlek vi äro barn."

Jag vill icke påstå att bild- och färgtyngden i den Heidenstamska dikten i och för sig är ett fel. Hvilken lefvande tafla är det icke i denna kortfattade halft dramatiska halft lyriska färg- och melodiskildring, hvilken äfven har något i sig af anordning med växelkorer. Men det förefinnes måhända en hemlig strid mällan den dansande tonen och takten å ena sidan och det med lif mättade innehållet å den andra. "Bländhvit" — "gafveln" — "sammanbinda" — "purpurgarn" — äro kanske alltför tunga ord för den dans de träda. Kanske besitta dock äfven de gamla helleniska korerna hos Sophokles, hvilka äfven de tyckas gå i danstakt, just denna tonfallens tyngd, hvilken torde gifva dem en värdigare, men icke klumpigare hållning än mera modernt lättfotade visor.

En och annan gång är Heidenstam fullt ut så konstskicklig i rent formelt hänseende som hvilken stor virtuos som hälst utan att därför vara mindre konstnär i djupare och rikare mening t. ex. i den underfulla och hemlighetsfulla pilgrimssången. Äfven där är dock melodien sammansatt af alltför bild- och färgtyngda tongångar att vara riktigt sångbar. Jag har ibland tänkt mig att den borde sjungas med orgelackompagnemang samt kanske här och där med beskrifvande helleniska korer. Hvem skulle till piano äller guitarr kunna sjunga ord som dessa:

Stilla, saliga
soningsfulla
stämmor, fåfängt kallen I.
Hotfullt otaliga
syner rulla
upp ur Hades min syn förbi.

Ett instrument lämpadt att ackompagnera detta stroffragment är möjligen harpa. Men räcker ens harpan till för en sång som denna?:

Jungfrur röfvande
utan ånger
frusta centaurer i flyende tramp.
Afgrundsbedöfvande
vilda sånger
skratta i takt med hofvarnes stamp.

Endast orgeln kan kanske uttrycka detta sista. Orgeln med sitt väldiga omfång om allt det religiöst djupa och höga kan måhända ock skildra det demoniska och möjligen äfven det som ligger vid det demoniskas gräns — det hedniskt vilda, hvilket visserligen icke är demoniskt i sig självt och icke hos Heidenstam framträder som demoniskt, men blifver det hos den kristtroende som öfverlämnar sig åt detsamma mot bättre vetande. Det demoniska är öfver hufvud taget icke mycket med i Heidenstams diktning annat än i den under nittonde århundradet traditionella betydelse, som uppkommit under inflytande af Byron. Han tyckes icke riktigt förstå det sataniska såsom det mot bättre öfvertygelse skeende. T. o. m. när han skildrar Satan direkt som i "Djäfvulens frestelse", där Satan frestas

af Messias, är Satan för frank och fri att vara Satan. Visserligen är det något sataniskt i hans dräkt och uppträdande.

Från vagnen steg Djäfvulen ned och log,
men alla de andras leende dog.
Af perlor en månehalfva
på toppen af lufvan gungande sken
och lockarne blänkte af salva
vid hvardera örat på kammar af ben.
Med långa tänder och skägglös haka,
med näsan krökt öfver färgad läpp
och ögonen trötta af nöjen och vaka
han stödde sin tunna hand på sin käpp.
Så ljudlöst skredo hans sockor
af persiskt gråvärk, att blott vid hans gång
där ljöd en sakta och pinglande sång
från bältets kulor och klockor.

Nog är detta tassande i sockor och pinglande med klockor, denna blänkande salva och dessa kammar af ben samt isynnerhet detta löje, som dräpte de andras, en icke olämplig utstyrsel för det sataniska, men det är liksom för mycket af ungdomlig konstnärsglädje öfver denna utstyrsel och det sataniska, redan nu alltför litet sataniskt, är det ännu mindre i det följande. Han liknar nästan mer en indian, som i mockasiner och fjäderkrona mött en puritansk, om Herren Jesus talande missionär, hvars ord han missförstår samt med indiansk höflighet och intelligens försöker att sätta sig in i och på sitt indianska poetspråk försöker besvara så godt sig göra låter, än Satan själf ansikte mot ansikte med Jesus själf.

Goethes Mefistofeles, ehuru kanske alltför mycket godmodigt humoristisk, har möjligen mera värkligt djäfvulskap i sig, och äfven Byrons Lucifer har visst åtminstone en djupare känsla af evig fiendskap till världsallherrskaren, men äfven han har väl för mycket ädel höghet öfver sig att vara någon riktigt satanisk Satan. Förmodligen är det ofta någon sida af deras eget väsen skalderna skildra, när de skildra Satan. Mefistofeles är förmodligen icke mycket olik satirikern och humoristen Goethe. Lucifer är den ensligt sörjande trotsaren och grubblaren Byron med nattens höghet och mörker öfver sinnet och nattens stjärnesvärmeri om pannan. Heidenstams djäfvul är hedningen Heidenstam, som under kristendomens inflytelse väl kan misstänka sig själf för sataneri, men är för helleniskt naiv att fullt begripa sig själf såsom djäfvul. Det kräfves att svika sig själf för att blifva djäfvul och kanske, ehuru möjligen icke med nödvändighet, äfven för att skildra det djäfvulska med sanning. Man må vara aldrig så högmodig och hänsynslös — så länge man är det på god tro, är det intet djäfvulskt däri. Det kan väl vara tvifvelaktigt om landsförrädaren Alkibiades någonsin kände den ångrande obotfärdiges pina och lust att pina — att han i alla fall till sist uppförde sig otadligt nobelt mot Athen, var möjligen endast i enlighet med den suveränt samvetsfrie äldre evpatridens stadgade smak för det ädla, liksom hans landsförräderi varit den unge evpatridens otålighet att vara bunden med något som hälst band på sin makt- och ärelystnad. Jag känner emällertid icke Alkibiades'

inre historia — möjligen har äfven han haft en kamp med sig själf och en luttring att genomgå. Och så torde äfven ha varit fallet med hans närmare äller fjärmare fränder i senare tider — en Bolingbroke, en Mirabeau, en Armfelt, en Byron.

Planen för dessa kåserier omfattar inga grundligare källstudier och jag vill därför icke tum för tum undersöka hvad Heidenstam är och icke är — endast framställa ett och annat af de intryck han gjort på mig såsom skriftställare och personlighet. Hans lefnadsfilosofi lär skola finnas i Hans Alienus samt här och där annorstädes. Jag minnes icke äller har aldrig vetat mycket om denna filosofi. Jag misstänker, att Heidenstam är filosof något så när på samma sätt som Goethe var det, en som är intuitivt medveten om mångt och mycket, som andra filosofer icke drömma om. Men någon systematiker äller terminolog är han väl näppeligen, och jag misstror i hög grad hans förmåga af konsekvens i utsagor. Sanningen är emällertid på samma gång så omfattande och svår att uttrycka, att det kan vara rätt mycket sanning i två skenbart ganska motsatta uttalanden. Ett är att djupt känna och ana hvad lifvet i sitt innersta väsen är och uttala detta i karaktäristiska bilder och slående epigram — ett annat är att bygga riktiga slutledningar från riktiga premisser; bägge sätten äro bra, men det senare tråkigare. Det förra är Goethes och Heidenstams, det senare Kants och Boströms.

När Heidenstam är tänkare är han vanligen jämsides dels bildande konstnär, dels kvickhufvud och epi-

grammatiker, och i all synnerhet paradoxmakare. Han liknar till en viss grad Tegnér i sättet att fyrverka med infall och bilder, hans stil är möjligen delvis påvärkad af Heine, men det är dessutom något särskildt Heidenstamiskt i hans sätt att breda bredt och vårdslöst med penseln — än en bild färdig i få penseldrag och lefvande som lifvet själft, än och det rätt ofta bara ett utkast, en sorts halfdröm, hvars ofullfärdighet och skumhet förarga människor, som likt mig önska litet större tydlighet. Af fraser, som skola ersätta det värkligt kända och i fantasien värkligt sedda, förefaller det mig däremot, att man finner endast föga hos Heidenstam. Han förekommer mig sällan oäkta, men rätt ofta alltför vårdslös i lyrisk form och äfven någon gång otydlig i bild, ehuru detta egentligen icke på grund af den liflighet hvarmed han ser bilderna uppstiga inom sig är i enlighet med hans konstnärliga egenart. Jämte de mera tydliga syner han ser, ser han förmodligen otydliga, och han framställer kanske äfven de senare omedelbart sådana de tett sig, utan att äfteråt försöka utfylla det osedda med något indiktadt — en utväg, som väl icke häller är den riktiga. Bland "Karolinerna", hvilken bok jag emällertid erkänner att jag icke läst med någon ingående kritik, finnes, om jag ej misstar mig, åtskilligt af detta skugglika fantomartade utan fullständig gestalt — ett stycke samtal i natten, en enstaka röst ur intet, ett ansikte, som dyker upp och försvinner, en vandrande gestalt af gamla lifrustkammarkläder utan ansikte och händer, drömsyner som icke nått visionens klarhet och endast

halfvägs finnas kvar i erinringen, när drömmaren vaknat. I Karolinernas andra del tycktes mig, när jag läste den, det skildrade lifvet vara mera lefvande, ehuru äfven där vissa skildringar äro fragmentariska och vaga. Nog är det en liten karaktäristisk och värkligt lifliknande episod, när Svedenborg räcker rekryten snushornet, men episoden är alltför flyktig — man ville gärna ha något mera af den vänlige, älskvärde och underlige siaren-vetenskapsmannen — och han som fick snushornet och gick och grubblade på kungamordet, hvilken dimfigur är icke han?

Öfver zar Peters gästabud och lidelse är det däremot full realitet, en genial tafla, möjligen direkt påvärkad af någon förebild i Kreml äller Zarskoje-Zelo? Likaledes har realiteten följt "Dumma svenskan" ända in i harems orientaliska saga, äfven den senare minst lika real som den dumma svenskans svenska folkspråk, tafatta åtbörder och enfaldiga ädelmod. Förmodligen äro dessa bägge bilder vid sidan af några till de yppersta bland Karolinerna.

Hvad skall jag ytterligare säga om Heidenstam, utom det redan sagda, att han — i enlighet med min diktande fantasi, om icke i enlighet med värkligheten — är en försvenskad utländsk ädling med anor från en högtysk borg, från det hellenska Alexandria, från Thebe, Babel och Lyckliga Arabien, att han är boren konstnär och skald, att han som filosof är intuitiv likt Goethe och som kvickhufvud i släkt med Tegnér och Heine. Som svensk ädling är han gästfri och vänsäll, ehuru lika ofta förnämt tillbakadragen, som

spirituelt kåserande. Som Faraos ättling vill han se hoffolk omkring sig, drömtydare, munskänkar, bagare och trollkarlar, ehuru den arabiske scheiken i honom stundom vill grubbla och drömma i enslighet. Som Sardanapalus vill han kanske hälst afvakta hornsignalen om persernas anfall vid gästabudsbordet, ehuru han kanske äfven icke sällan sett väggens mene tekel och kanske ej fruktar det, utan ännu hoppas en Babels pånyttfödelse. Den halfarabiske tempelherren lefver ännu kvar i honom och om också halft resignerad, har han kanske icke helt uppgifvit hoppet om att finna Moguls kungaring, hvilken ändå trots allt kanske icke synes honom fullt lämpad för gatsoparen Umballas plebejiska tinningar. Lifdrabanten från Bender synes mig vara en mera förbigående anornas reinkarnation än de föregående. Hvilken skall följa efter denna? Zar Peters gestalt tyckes i Heidenstams dikt peka ännu längre åt öster än Karl XII:s i Kungsträdgården.

Det finnes i Heidenstams skaplynne en lust att kläda ut sig, att arrangera diktade historiska uppträden och agera med i dem — en böjelse som icke så litet liknar Gustaf III:s. Han gör visserligen allt detta med half ironi, men har icke desto mindre ett visst välbehag af detta utklädande, arrangerande och agerande. Om jag fortfarande rider min käpphäst om härstamningen, hvar finner jag upphofvet till detta om icke från rococcon och kanske äfven barocken med allt dess teatraliska utklädande, bägge hemmahörande på hofven och herregodsen och således

direkte och faktiskt nedärfda hos Heidenstam, icke bara fint förstådda och genomstuderade som hos den lärde Levertin, hvilken väl äljest är vår rococcoman par préference. Men äfven vid sidan af denna härstamning från dessa barockens och rococcons adliga aktörer med deras utklädning till förgångna tiders heroer, torde hos Heidenstam den andra faktor, jag förut antydt, vara medvärkande i hans fornsympatier — aningen om ett en gång i förfäderna genomlefvadt lif i helt annan omgifning än där han nu dväljes. Det är icke så solklart att icke starka sympatier mällan en viss människa och en viss period i ett visst land bland ett visst folk icke är beroende på ett faktiskt organiskt sammanhang — ej häller det att icke blott en talesättlig utan värklig frändskap finnes mällan två människor, skenbart långt, långt borta från all skyldskap — i det nämligen förgreningen skett så långt tillbaka i tiden, att vetskapen om skyldförhållandet försvunnit äller att man äljest af annan anledning icke vet något om detsamma. Hvad särskildt sympatien för förgångna folk och tider beträffar kan den möjligen vara beroende på ett släktarf — se härom hvad naturvetenskapsmän hafva att säga rörande atavismer — hvilket äfter århundradens hvila på nytt uppträder starkt utveckladt. Man må alltså, om man så vill, skratta åt mina fantasier om Heidenstams reala härstamning — icke blott som "Adlerbeth med romare i släkt" till karaktären — från de länder och folk där hans fantasi hälst dväljes. Ett och annat kunde kanske värkligen vara att finna ge-

nom tillämpning af en hypothes som den om sympatiens, utseendets och uppträdandets hänvisning på härstamningens källa och tillflöden hos skalder och konstnärer. Lermontovs byronism torde icke blott varit samtidighetens och en tillfällig själslikhets frändskap med Byron. Lermontov var en ättling af den skotska ätten Lermont och Byron på mödernet af den likaledes skotska ätten Gordon. Hvem vet, om ej en värklig släktskap, kanske t. o. m. rätt ofta på nytt knuten, för flera äller färre århundraden tillbaka förefunnits mällan dessa bägge ätter? Laura Marholm har gjort en fantasiutflykt med Strindberg genom hans kveniska förfäder öfver Sibiriens snöslätter och tyckt sig återfinna samojediska och tschutsiska drag i hans anletsdrag, gestalt och skrifter. Jag har följt hennes exempel och försökt i hans anletsdrag, gestalt och skrifter återfinna urtidernas Heidenstam, i Egyptens Thebe och Alexandria, i Saba och Babel, ehuru han sedan dess genomlefvat högtyska, lågtyska samt herrgårds- och hofsvenska stadier.

GRILLFÄNGERIER

AF

GUSTAF FRÖDING.

II.

OM HÄRSTAMNING.

DJURTYPER I MÄNNISKOTYPER.

OM "JAGMEDVETENHET",

EN SPEKULATIV NYCK.

TILLÄGG TILL ARTIKELN **"HEIDENSTAM"**
I FÖREGÅENDE HÄFTE.

UPSALA 1898,
UPSALA NYA TIDNINGS A.-B. TR.

Förord.

De bägge första i detta häfte införda uppsatserna motsvara någorlunda om icke fullt det i föregående häftes förord gifna programmet att vara kåserier för ögonblicket och pratmakerier för stunden, ehuru äfven de lida af en viss långtrådighet. Den tredje uppsatsen är däremot alltför tungtänkt att kunna gälla för kåseri i Jörgens stil. Jag anser den det oaktadt kunna inrubriceras bland "Grillfängerier", emedan den endast utgör ett af de något sväfvande försök till världsförklaring, som sysselsätta min filosoferande men filosofiskt oskolade hjärna, och därför ej kan göra anspråk på någon bestämdare rubrik än den omslagstiteln angifver. Denna titel tyckes mig nämligen kunna omfatta både lätta kåserier om hvad som hälst och spekulativa funderingar om mångt och mycket, som är litet mera allvarsamt menadt.

Gustaf Fröding.

Om härstamning.

Jag förmodar att många funnit mina fantasier i föregående häfte om Heidenstams underbara härstamning från Sardanapalus och Farao mindre antagliga och däri göra de möjligen icke så orätt. Själfva spörsmålet om härstamningens invärkan på ett folks såväl som på en människas lynne, karaktär, utseende, uppträdande, sympatier och tillvarelsesätt kan emällertid förtjäna att undersökas.

Det är sannt, att liknande orsaker framkalla liknande värkningar, och att man kunde tänka sig tvänne af hvarandra oberoende räckor af orsaker och värkningar, hvilka åstadkomme liknande resultat i tvänne med afseende på genealogiskt sammanhang vidt från hvarandra skilda folklynnen, periodlynnen äller människolynnen. Det sakförhållandet, att i Italien före renässanstiden liksom i Hellas före den Perikleiska perioden utvecklat sig suveräna städer, som samtidigt voro stater, och att dylika statstäder äro särskildt lämpade att utveckla konst och mångsidig bildning, kan vara en af grunderna till att Firenze under Mediceernas tid kommit att likna Athén under den Perikleiska

perioden. Men månne icke äfven här en direkt rasfrändskap är medvärkande orsak? Hellenerna hade länge blomstrande kolonier i Italien och voro äfven oafsedt dessa kolonier besläktade med de italiska folken — hos bägge folkens gemensamma ursprungsfolk förefunnos möjligen de egenskaper embryotiskt inneboende, som först slagit ut en blomma i Athen och sedan äfter 15—20 sekel en ny blomma i Firenze. Den liknande lokaliteten vid Medelhafvets stränder äller icke långt från desamma, som är särskildt ägnad att framkalla handelsstäder af en viss likart, hvilka i sin ordning äro ägnade att framkalla liknande kultur och konst, kan emällertid också räknas som medvärkande orsak. Tyrus, Sidon och Carthago, hvilkas invånare ju icke tillhörde samma rasgrupp som hellener och italer, hafva äfven de utvecklat konst och vetenskap, som torde likna hellenisk och italisk kultur och konst icke blott genom direkt påvärkan på de sednare utan äfven af nyssnämnda grund. Man måste desslikes erinra sig att konsten och kulturen i Firenze var direkt påvärkad genom studiet af den antika helleniskt-romerska konstens äfterlämnade reliker och af den antika litteraturen. Sannolikt skulle dock alla dessa faktorer haft ett mindre likartadt resultat på en befolkning, som vore mindre i genealogisk frändskap med hellenerna än befolkningen i Firenze.

Om jag jämför tvänne folk, hvilka ej befinna sig i härstamningsgemenskap, vare sig som systerfolk äller som moder- och dotterfolk — jag bortser här och hela uppsatsen igenom från den möjliga för alla öfver-

raser, semiter, arier, mongoler etc. gemensamma härstamningen från ett och samma ursprungsfolk — men af hvilka det ena blifvit påvärkadt af det andras litteratur, t. ex. jämför judarne och engelsmännen, finner jag hos bägge dessa folk vissa likheter. Det förekommer, om jag ej misstar mig, bland engelsmän och nordamerikaner en fantastisk men halft på allvar tagen saga om engelsmännens härstamning från Israels tio förlorade stammar. Det kan icke nekas, att de under den puritanska perioden hade vissa skaplynnedrag gemensamma med hebreerna under dessas gammaltestamentliga krigsperioder, men denna släktskap är väl alldeles öppendagligt påvärkad af den ständiga bibelläsningen, ehuru äfven där, oafsedt bibelläsningen, kunde finnas något af de liknande orsakernas grund till det liknande resultatet t. ex. Stuart-förtrycket i England och Epiphanes-förtrycket under makkabeerperioden — någon värklig sannolikhet om rasgemenskap lär väl däremot icke alls vara att finna. Hos alla folk, där Bibeln läses mycket och värkar starkt och länge på familje- och samhällslifvet, kommer detta naturligtvis att till en viss grad likna det fornhebreiska. Men i hvilken omfattning och till hvilket djup detta sker är en annan fråga — är det endast en skola hvarje folk genom den litterära hebreiseringen genomgår och i hvilken mån behåller hvarje folk under allt detta sin grundkaraktär? Som judarne i allmänhet afhållit sig från hvarje beblandelse med andra folk är man icke i tillfälle att jämföra ett af Bibeln uppfostradt folk med ett, som räknat hebreerna bland sina stamfäder, och har därför

i detta fall ingen erfarenhet om härstamningens kraftförhållande till påvärkningen utifrån.

För att vidare belysa frågan kan man emällertid jämföra judarne med ett med dem besläktadt folk, utgånget från ett gemensamt ursprung, nämligen araberna. Äro judar och engelsmän mera lika hvarandra än judar och araber? Att rätt stor olikhet förefinnes mällan judar och araber är väl obestridligt. Redan 1 Moseboks författare synes vara medveten icke blott om ett gemensamt ursprung, utan äfven om att främmande blod inmängts i arabernas, ifall nämligen de stammar, som i nämnda bok sägas vara Ismaels, den egyptiska kvinnan Hagars med en egyptisk kvinna gifte sons äfterkommande, äro arabernas förfäder. Säkerligen voro de äldre arabernas genealogiska släktgemenskap med hebreerna före Muhammeds uppträdande och de därpå följande vida eröfringstågen större än den sedan under inflytande af månggifte och konkubinat med kvinnor af allehanda folkslag i Syrien, Mindre Asien och Nordafrika blifvit, och sannolikt är ännu i dag likheten med fornhebreerna större hos de i egentliga Arabien boende araberna, där blodet väl är något mera oblandadt än i andra af araber bebodda trakter. Likheten mällan de nu lefvande araberna, såväl i egäntliga Arabien som annorstädes, och fornhebreerna torde desslikes vara större — och det allt större ju längre tillbaka i fornhebreernas historia — än med de nutida judarne, af hvilka de i Europa lefvande torde hafva minst lika stor likhet med de modärna engelsmännen som med de nu lefvande ara-

berna. Där judar och araber bo tillsammans torde däremot skilnaden mällan judar och araber icke vara mycket större än den var på Muhammeds tid under samma förhållanden.

Jag kan vidare uppställa frågan: äro de i modärn tid lefvande judarne mera lika de dem omgifvande ariska folken, hvilkas lefnadsart, kultur och sedvänjor de upptagit, än de äro lika sina egna förfäder under perioden mällan invandringen i Kanaan och Jerusalems sista förstöring — äller är förhållandet det motsatta? Jag känner icke särdeles mycket om de modärna judarnes väsen och lefnadsart och är därför så godt som uteslutande hänvisad till gissningar. Det anses ju, att judarne bevarat åtskilligt af deras palestiniska förfäders patriarkaliska familjelif och den gamla starka hebreiska nationalkänslan är väl ännu hos dem ett nästan lika utprägladt karaktärsdrag, som den var i Josephi dagar. Den fornhebreiska profetiska anden och den fornhebreiska heroismen synas däremot under sednare tider varit mindre framträdande hos judarne, ehuru mycket hjältemod, om ock ej så berömdt som Davids och Judas Makkabei dater, kan hafva utvecklats under den långa landsflyktens förföljelser och vedermödor och ehuru Spinoza och Moses Mendelsohn, hvilkas väsen och personlighet jag likväl icke känner, och Georg Brandes, hvilken jag känner litet mera, kunna betraktas som i någon mån fränder till Hillel, Gamaliel och Paulus — kanske äfven med en äller annan gammaltestamentlig författare. Möjligen har likaledes den judiskt modärna musiken hos Felix Mendelsohn, Meyer-

beer m. fl. någon frändskap med den fornhebreiska musiken och den anda, som är tillstädes i de fornhebreiska psalmerna — jag är likväl i detta fall alldeles inkompetent att dömma, emedan jag icke alls känner den modärna judiska musiken. Om jag däremot söker erinra mig de intryck jag haft af modärna judiska skriftställare, hvilkas böcker jag läst, kan jag kanske finna en säkrare ledtråd. Såväl Heinrich Heine som Georg Brandes och Oskar Levertin kunna vid första bekantskapen förefalla mera modärnt kosmopolitiska än likartade med de fornhebreiska skriftställarne, men man kunde äfven hos dessa hypermodärne författare finna vissa drag, som erinra om de fornhebreiske. Både hos Heine och Levertin finner man en viss böjelse att drömma sig hän till orienten — och kanske äfven en viss böjelse för orientalisk doft och prakt, hos bägge böjelser för blommor och hos Levertin äfven för juveler, rökelser och vällukter. Häri kan man ju om man så vill spåra någon likhet med Höga visans och andra bibliska böckers författare. I de förres art att känna och uttrycka lidelse kunde också förefinnas någon likhet med de sednares. Heines Nordsjödikter med sin storartade naturåskådning hafva kanhända, trots all inblandning af "die Götter Griechenlands", af modärn humor och annat modärnt, en viss inre frändskap med de fornhebreiske profeterna. Naiveteten och innerligheten i Heineska och Levertinska dikter äro väl icke så omedvetna som i den Salomo tillskrifna kärlekssången, men icke desto mindre kunde det vara något i seendet och talandet hos de modärne

poeterna och de fornhebreiske, som vore besläktadt. Jag har icke anställt någon ingående jämförelse och vill icke göra något bestämdt påstående.

Om jag alltså haft den förbigående fantasien om en viss likhet mällan Georg Brandes och Saulus-Paulus från Tarsus, må man icke taga den alltför mycket på allvar. Naturligtvis förefaller denna jämförelse vid första ögonkastet icke så litet sökt och jag är själf lika böjd att förkasta som att antaga sannolikheten af en själisk frändskap mällan de kristna idéernas apostel i det helleniskt-romerska Europa och de europeiska idéernas apostel i den skandinaviska norden. Emällertid är det icke helt omöjligt att något af en sådan frändskap förefinnes. När man läser den framställning Viktor Rydberg i en längre not till sin afhandling "Om människans föruttillvaro" gör af den store hedningeapostelns förhållande till grekisk filosofi, teosofi och litteratur får man nästan det intrycket att Paulus varit rätt mycket beläst i grekisk litteratur och möjligen äfven varit rätt mycket intresserad af densamma under sin ungdom i Tarsus, som vid den tiden enligt Rydberg "var så ryktbart för sina vetenskapliga inrättningar och sitt lärda lif, att Tarsus då ansågs just i det afseendet stå främst af alla grekiska städer, ja öfverträffa själfva Athen och Alexandria". Paulus citerar som bekant inför en folksamling i Athen (Apg. 17: 28) några grekiska skalder: "Ty i honom (Gud) lefva, röras och äro vi, såsom ock några af edra skalder hafva sagt: ty vi äro äfven af hans släkte." Rydberg, hvilken själf är beläst nog att känna den om-

ständigheten att dessa ord icke blott sagts af en enda hellenisk skald, Aratus (född i Cilicien och alltså en landsman till Paulus), utan äfven återfinnes i en värs af den stoiske filosofen Kleantes, antager hos•Paulus med anledning af att han brukar uttrycket *"några"* "en icke ringa beläsenhet" i grekisk litteratur. Själf ville jag för att med rätt äller orätt få min jämförelse att stämma t. o. m. däri se en litteraturkännare — det att veta och erinra sig öfverensstämmelsen mällan tvänne grekiska skriftställare tyder måhända på en grundligare kännedom än en helt flyktig bekantskap med hellenisk litteratur — Aratus och Kleantes äro emällertid samtida, bägge födda i 3:dje århundradet, och kunna möjligen på grund af detta fått sin plats bredvid hvarandra i något tarsiskt bibliotek samt således lätt nog kommit att stå sida vid sida i Pauli erinring. "Paralellställen till orden 'i honom lefva, röras och äro vi' finnas likaledes i den grekiska profanlitteraturen, och för öfrigt kan man säga, att hela det fragment, som Apostlagärningar meddelar oss af Paulus' tal på areopagen, utgör såväl till innehåll som form ett vittnesbörd om bekantskap med helleniska idéer", fortsätter Rydberg och tillägger därefter, att man i 1 Kor. 15: 33 finner en värs ur lustspelet "Thais" af den grekiske skalden Menander (född 342 f. Kr.) "samt att brefvet till Titus (hvars äkthet försvaras af Reuss m. fl.) innehåller följande hexametriska skämtvärs öfver kreterna" — Rydberg anför den Epimenides tillskrifna värsen på originalspråket och öfversätter den därefter till svenska på följande sätt: "Kreter ljugare städs,

odjur, onyttiga bukar.“ “Att värsen icke såsom allmänt gängse ordspråk hade kommit till Paulus“, fortsätter Rydberg vidare, “utan att han ganska väl kände hvarifrån den förskrifver sig, bevisas däraf, att han såsom dess författare angifver 'en af dem' (kreterna'), 'deras egen profet'. I själfva värket heter det, att Epimenides var född på Kreta, och den benämning af profet, Paulus gifver honom, öfverensstämmer därmed, att han bland grekerna var berömd för sin siareförmåga, och att Cicero räknar honom till dem, som profeterade i extatiskt tillstånd (vaticinantes per furorem)“.

Rydberg försöker däräfter gifva skäl “för det antagande, att Paulus gjort bekantskap äfven med den romersk-stoiska filosofien, såsom denna på hans tid representerades af en man, hvars namn då var på allas läppar och af många nämndes med djup vördnad, nämligen Seneca“.

Erinrar nu icke allt detta åtminstone i någon mån om Georg Brandes och har icke Pauli universalistiska anläggning någon frändskap med kosmopolitismen hos Brandes? Man kunde kanske våga en gissning, att Paulus före sin fanatiskt-judiska period i Jerusalem genomlefvat en estetiskt-hellenisk i det lärda helleniserade Tarsus och då kunde haft något slängtycke med den unge Georg Brandes, studerande all möjlig europeisk litteratur utan att ännu ha hunnit tänka på “Hovedstrømningerne“. Gissningen är djärf, men har dock någon hemul för sig. Den med tapperhet och en viss hetsighet förenade klokhet och själsnärvaro,

som synas utmärka Pauli hela uppträdande, kunna möjligen, äfven de, hafva motsvarigheter i Brandes' karaktär, hur olika i djup och syfte den enes mission än kan vara den andres, hvilken olikhet likväl icke häller den är absolut, äftersom det i bägge fallen gäller utbredande af nya ideer inom ett vidsträckt värksamhetsfält.

En annan flyktig fantasi har lekt mig i hågen, den om själisk frändskap mällan Hezekiel och Heine. Naturligtvis synes här motsatsen än mer öfverväldigande och jag vill icke själf gifva mycket för likheten dem emällan. Jag har försökt finna den t. ex. i Hezekiels framställning af Jerusalem under bilden af en kvinna och Heines af Hamburg-Hammonia under en liknande bild. Bägge äro ett rätt detaljeradt utförande af bilden och bägge äro synnerligen naturalistiska i beskrifningen. Någon likhet har jag också försökt finna mällan satiren och skämtet hos Heine och den bistra faderliga smädelsen hos Hezekiel. Den sednare är lika osminkad i uttrycket som Heine äller än mera, och torde därutinnan endast hafva öfvermän i Aristofanes, Swift och några deras äfterföljare. Ord som enligt Hezekiel sagts till honom af Herren själf, sådana som dessa: "se jag vill tillstädja dig koträck i stället för människoträck att öfver denna tillaga ditt bröd" öfverträffa i oförsagdhet inför det nutritionella t. o. m. Heines beskrifning om hvad han såg i stolen i Hammonias kammare — en lika brutal ironi torde ock ligga bakom orden hos dem bägge. Och en beskrifning som denna af skökan Jerusalem hos Hezekiel: "Vid hvarje vägskäl byggde du dig din höjd och gjorde

din skönhet till en styggelse och utspärrade dina ben för enhvar som gick förbi och bedref mycket horeri“ samt hela den föregående och efterföljande skildringen är knappast mindre ohöljd och rakt på sak än det mäst frispråkiga hos Heine såväl som hos Shakespeare äller Bellman, ehuru skilnaden i syftet kan vara mycket olika — hos profeten är syftet att värka afskräckande, hos de andra är afsikten löje, satir, humor äller bara att skildra lif sådant det är.*) Jag har t. o. m. tyckt mig hos Hezekiel känna igen “die blauen Husaren“, som af Heine inkvarterats i ett flickhjärta, i “Assurs söner“, för hvilka Oholiba-Jerusalem brann, “ståthållare och höfdingar, som kommo till henne präktigt klädde, för ryttare, som redo på hästar; ståtlige unge män allesamman.“ Men skilnaden mällan den skräckfulla afstraffande hårdheten i den fornhebreiska profetian och det spefulla lättsinnet hos den modärne skalden är alltför himmelsvid att man på allvar häri och i andra likhetsdrag, som kunna vara tillfälligheter, skall kunna se någon djupare likhet. Jämförelsen mällan Heine och Hezekiel äller andra profeter får därför tillsvidare stå i sitt värde.

Vill jag slutligen göra en jämförelse mällan “Höga visan“ och Oskar Levertin finner jag visserligen parallellställen som detta i Höga visan:

“Från dig har vuxit upp en lustpark af granatträd med kosteliga frukter, koferbuskar och nardusplantor, nardus och saffran, kalmus och kanel och

*) Äfven Shakspeare har dock ibland jämte löjet ett moraliskt syfte — se t. ex. sens-moralen i Muntra fruarne i Windsor.

alla slag af lukttträd, myrra, aloë och alla slag af ädla kryddor. En örtagårdskälla är du, en brunn med lefvande vatten och en ström från Libanon. Vak upp, du nordanvind, och kom, du sunnanvind! Blåsen på min örtagård, att dess välluktsångor må spridas vidt omkring! Min vän komme till sin örtagård och äte af dess ädla frukter!"

Och detta i en dikt af Levertin:

"Välluktstung till brädden
om de ljufva åren
rika smörjelsen bär bud:
aloë från bädden,
myrrhadoft från håren,
vallmo vissnad mot min hud,

Vilda fikonträdens
kåda, gästabudens
lukt af indiskt speceri.
Gyllne rökvärksskedens
aska, bröllopsskrudens
festdoft med lavendel i.

Rosenoljan biktar,
skänk af soligt Shiras,
bruna lemmars härlighet,
medan ambran diktar
om hur kärlek firas
långa kyssars evighet."

Möjligen är äfven förnimmelsen af vårlif och mänskligt kärlekslif, genomgjutande hvarandra — om man frånser skilnaden mällan sorgefull och hoppfullt glädtig stämning — likartad i följande fragment af en dikt hos Levertin och af "Höga visan":

Levertin:

"En natt i maj jag såg en syn i hvitt,
en hvit gestalt jag såg i hvita frukträds midt
och blondt som dagens första flod af ljus
flöt hennes hår i morgonvindens sus.
Längs hennes klädebonads mantelflik,
som föll mot marken sid och drottninglik,
göt våren all sin ljusa rikedom
af sollyst dagg och hvithyllt äppelblom.

— — — — — — — — — — —

Det fruktträdgårdens första pingstdag var
med doft och blom och ljusa fjärilspar.
Vi gingo hand i hand och blick i blick,
där stigen solig genom grönskan gick.
En enda smekning evigt djup och lång
var ögats leende och stämmans sång,
men rundt göt våren all sin rikedom
af sollyst dagg och hvithyllt äppelblom."

Höga visan:

"Blomstren visa sig på marken, sångens tid är kommen och turturdufvans röst höres i vårt land. På fikonträden mogna bären och vinstockarna stå i knopp och sprida sin vällukt. Statt upp, min älskade, min sköna, och kom! Min dufva! I klippans remnor, i klyftans gömsle visa mig ditt anlete, låt mig höra din stämma! Ty din stämma är ljuf och ditt anlete är täckt. "Låt oss hjälpas åt att fånga räfvarne, de små räfvarne, som förstöra vingårdarne; ty våra vingårdar stå nu i knopp." Min vän är min och jag är hans, där han går i vall bland liljor. Till dess dagen svalkats och skuggorna försvunnit, gå omkring, lik ett rådjur, min vän, och lik en ung gazell på Betesbärgen!"

Man kunde kanske uppleta ännu flera paralellställen mällan Levertin och bibliska författare, men om öfverensstämmelsen är af djupare art och beroende på genealogisk likart, kan jag ej afgöra. Gamla testamentets böcker hafva naturligtvis värkat direkt på Levertin och kunna oafsedt härstamningen ha framkallat likhet i stil och uttryck.

I Tyskland talas det visst om något som kallas "Der judische Witz" — man menar väl därmed att humor och satir ofta förefinnes hos nutida judar — och till dess utöfvare kunna förmodligen i främsta rummet räknas Heine, Saphir och Georg Brandes. Finnes det någon motsvarighet till denna judiska humor och denna judiska satir i den fornhebreiska folkkaraktären äller sträcker sig deras judiska släktledning icke längre tillbaka än till Heinrich Heine, hvilken kanske tagit den i arf från Voltaire, Byron och vissa tyska romantiker, att icke tala om Aristofanes, hvilken han ju själf kallar sin fader. Kanske äro dessutom den Heineska humorn och satiren mera att betrakta såsom tillkomna genom öfverförning från något lifligt spirituelt i hans Rhenländska födelseorts folklynne än genom nationalt judiskt släktarf? Heines kvickhet är kanske i släkt med och påvärkad af den Mefistofeliska hos Goethe, hvilken ju liksom Heine härstammade från det västliga Tyskland? Och samma släktledning via Byron, Goethe, Heine kunde äfven hafva föranledt den ständigt lekande kvickheten hos Georg Brandes. Emällertid torde något om ock icke allt af den Heineska och den Brandeska kvickheten

vara att spåra äfven i den fornhebreiska litteraturen, nämligen en viss energisk skärpa i uttrycket, som väl ändå starkare framträder hos fornhebreiska profeter och äfven ibland hos Jesus af Nazareth och som är i släkt med satir och ironi, om den ock icke fullt sammanfaller med dessa begrepp.

Den judiska literatur, som uppstått under mällantiden mällan det judiska folkets sista afgörande förskingring och Heinrich Heines skriftställarskap, skulle, om jag kände den, sannolikt kunna hjälpa mig att afgöra i hvilken grad den modärna judiska litteraturen är en från ariska folk inympad gren af världslitteraturen och i hvilken grad den är nedärft nationelt judisk.

Jämför jag ett annat folks, det norskas, nutid med dess forntid och frågar, i hvilken grad det nutida norska folkets karaktär och kultur äro produkter af en värkan utifrån och i hvilken grad produkten af släktarf, kan det vara lätt nog att upptäcka något af de forntida storböndernas och vikingarnes art i det nutida norska folklynnet, äfven om det långa underdånighetsförhållandet till Danmark och det utdöende af de norska storätterna, som försiggick vid den nordiska unionstidens annalkande och inträde, lämnat spår äfter sig i en viss landsortsaktighet, som kanske ännu icke helt och hållet är utrotad, ehuru den väl nödvändigtvis måste helt och hållet försvinna hos ett så vidtfarande och af turistströmmen omgjutet folk som det norska. Det af Welhaven gisslade "hemnorska" hos Wergeland och hans anhängare förenade förmodligen

med sina goda sidor, t. ex. uppvaknandet af det stora forntidsminnet, äfven en svaghet, härstammande från det instängda bygdeväsendet. Höfdingenaturen har möjligen också ännu icke fullt vaknat upp i sin forntida storslagenhet — den i ett litet område afskilde småbygdemannens inskränkthet kämpar ännu med den djärfve och storvulne vikingens vidfamnelynne. Det finnes i Norge en "folkeskolelærer"-aktighet, hvilken trots sitt värde som öfvergångsstadium för ett folk, som håller på att uppfostra sig själft till ett hvad Ullman kallar "adeligt folk", icke uteslutande är älskvärd. Tambs-Lyche, själf kanske icke fullt fri från denna samma folkeskolelærer-aktighet, skref en gång något om den nya civilisation af färgtryck och orgelharmonikor, som höll på att breda sig i de norska bygderna — jag vet icke, om den är inhemskt norsk och kanske den t. o. m. har sitt ursprung från den svenska pietismen, men den torde funnit god jordmån i de trånga norska dalarna. Den öfverallt med turistströmmen framstormande europeismen är väl emällertid nu som bäst i färd med att bortsopa äfven denna öfvergångscivilisation samt med alla äldre dölseder, de goda såväl som de dåliga.

Vikingen i norrmannen har nog emällertid trots allt och i alla tider, äfven de mäst danskunderdåniga, left kvar i den norske kustbon — man erinre sig t. ex. den store vikingen Tordenskjold. Han lefver ännu i Nansen och Sverdrup och hela den världskringfarande norska handelsmarinen — det säges att hvar åttonde norrman är äller varit sjömän — samt i de store norske

diktarne. Ibsen och Björnson äro bägge höfdingar och vikingar af den gamla arten, ehuru äfven de ha haft att kämpa och väl ännu kämpa med småbygdemannen inom sig, Ibsen kanske mera medvetet, Björnson mera omedvetet. Sogneprästen och bygdestorbonden lefva väl kvar i Björnson med förtjänster såväl som svagheter. Ibsen har möjligen något kvar af haugianen och småstadsbon. De äro dock äfven med dessa inskränkningar i släkt med de gamle sjöfararne som drogo till Frankrike, Spanien, Jorsala och Vinland, dit medförande Norge och förande med sig något af det främmande landet hem. Och bland de yngre, om hvilka jag dock känner ganska litet, behöfver man bara se Knut Hamsuns kämpagestalt och hafsörnsfysiognomi för att komma i fornstämning, ehuru denne väldige viking med all kraft lefvat sig in i den kraftödande modärna förfiningen. Kanske har han därutinnan haft föregångare bland de härmän som följde Harald Hårdråde och Sigurd Jorsalafar till Miklagård och stannade kvar bland äfterhellenerna, sedan Harald äller Sigurd dragit hem till Norge igän. Norge är sannolikt i sitt nuvarande tillstånd lika mycket ett uppvaknande af det gamla forntida Norge som det är ett af den europeiska sekelslutskulturen stormadt nydaningsland. Det urnorska beblandar sig med det alleuropeiska. I fall ur detta famntag likväl födes ett originalnorskt framtidsfolk, kunde detta tjäna som bevis för mitt käpphästpåstående — hvilket för öfrigt får stå i sitt värde bäst det gitter — om den särskilda

härstamningens seghet att hålla i sig som tåga i folkens och individernas utveckling.

Jag har nu sysslat med tvänne folk, som äro af oblandad härstamning, judarne så godt som helt och hållet, norrmännen något mindre, i det hos dem kveniska och lappska, kanske äfven skotska och engelska, danska, tyska och holländska element kunna vara att medräkna, om ock icke i någon nämnvärd utsträckning annat än i fråga om det danska elementet. Jag vill nu anbringa min gissning på folk, som mer än andra äro att betrakta som blandfolk. Spaniens befolkning härstammar dels från det äller de folk, som bebodde halfön på det romerska väldets tid, dels från västgoter och araber. Romarnes samtida, som bland sig räknade Numantias berömde försvarare, hafva tydligen lämnat en ryggtåga äfter sig sig i de nu lefvande spaniorerna — den desperata spanska tapperheten var ännu lika desperat i det cubanska kriget förliden sommar som vid Numantias fall år 134 före vår tidräknings början. Västgotisk d. v. s. germanisk humor och arabisk sådan, känd från "Tusen och en natt", i förening med de nämnde numantinarnes fallenhet för öfverdåd utan beräkning af följderna, äro nog samtliga tillstädes i Riddarens af La Mancha sorgliga men i grunden ädla och aktningsvärda skepnad. Alba, Wargas och Loyola äro numantiner d. v. s. desperados, likaså Pizarro och Cortez. Det stolta spanska ridderskapets El-Campeadores och Don Gonsalvos de Cordoba äro numantiner och västgoter i förening. De värdige ridderlige mohrerna ha säkert

en god del i den spanska grandezzan. Tjurfäktarn är väl nästan oblandad numantinare.

Hos den engelska och skotska blandbefolkningen, som leder sin härstamning från gaeler, anglosaxer, skandinaver och normander, återfinner man den skandinaviske höfdingen i vissa engelska och skotska adelstyper, hvilka dock helt naturligt äro modifierade allteftersom de äro mer äller mindre bemängda med gaeliskt, franskt (genom normanderna) äller anglosaxiskt blod. Dit höra alla dessa Douglaser, Bothwells, Percys och i sednare tider Nelsons och Byrons, som lefvat ett värkligt lif i den engelska och skotska historien äller ett diktadt i den engelska och skotska sagan, sången och romanen. Det gaeliska draget torde hos vissa af Englands och Skottlands skalder återfinnas i en viss art af naturmystik, den Ossianska, hvilken väl är olik all annan naturmystik. Jag tror att man träffar den hos Edgar Allan Poe liksom hos Shelley och kanske äfven hos andra — jag är för litet litteraturkännare att nämna flera. Puck och Titania hos Shakespeare äro, om de hafva inneboende något af den Ossianska naturmystiken, så genomgjutna af anglosaxisk lifsfyllighet, att i dem det gaeliska elementet är svårare att upptäcka. Ariel i "Stormen", hvilken jag trodde mig minnas som ett luftigt elementarandeliknande väsen, befanns vid närmare äfterseende vara rätt klumpigt materiel — möjligen har han blifvit det mer i den svenska öfversättningen än i sin ursprungliga engelska gestalt?

Den engelska och skotska humorn hos Shake-

speare, Scott och Burns är säkert rätt mycket germanisk, d. v. s. anglosaxisk äller skandinavisk. Falstaff har säkert rätt mycket af en holsteinare äller mecklenburgare — "the lasses" och "lads" hos Burns äro kanske rätt lika Dahlgrens värmländska töser och pojkar och ha väl också någon likhet med Arne och Synnöve Solbakken hos Björnson. Det skotska landtjunkarlif, som skildras af Sir Walter Scott har säkert litet släktstycke med det värmländska, som skildras af Liljebjörnarne, far och son, samt med det norska hemlif, som skildras af Jonas Lie och Kielland — herrarne Garman och haugianerna hos Kielland förefalla mig kunna ha kusiner på långt håll i Skottland. Man kunde häraf draga slutsatser om ett skandinaviskt släktdrag hos Walter Scott, ehuru man också måste taga i betraktande den möjliga direkta invärkan han kan ha haft på Lie och Kielland.

Jag vill icke ytterligare fortsätta med detta försök till utredning af spörsmålet om härstamningens inflytande på ett folks äller en persons karaktär, utseende m. m. Under skrifvandet har jag nämligen kommit till insikt om att mina ethnografiska, historiska och biografiska kunskaper äro otillräckliga att utreda frågan med någon saklig visshet. Spörsmålet om härstamningens och den utifrån kommande invärkningens kvalitativa och kvantitativa delaktighet i ett folks äller en människas kynne samt deras förhållande till hvarandra är säkert inveckladt nog. Där man tror sig spåra likhet af härstamningsgrund, måste man taga i betraktande äfven andra grunder för likheten, t. ex. den liknande bonings-

orten, de liknande lefnadsvilkoren, direkt invärkan af moder- äller systerfolks litteratur på ett dotter- äller systerfolk m. m. En fullt kompetent fackman kunde emällertid afskilja allt hvad som kan räknas till de öfriga faktorernas invärkan och subtrahera detta från helkaraktären af det folk äller den person, hvars härstamning han vill utleta — det som återstår äfter denna subtraktion är då kunskap om härstamningen. Sedan man t. ex. räknat bort att Norge är en halfö och England-Skottland en ö, att bägge hafva några likheter i belägenheten och icke äro alltför olika i klimat, att engelsmän och skottar äro äfven oafsedt skandinavisk inflyttning besläktade med skandinaverna genom anglosaxerna, att redan gaelisk och äfteråt äfven anglosaxisk och anglo-gaelisk-norrmandisk kultur invärkat på norrmännen, hvilka desslikes i sednare tid påvärkats af engelsk-skotsk kultur och litteratur, likaledes räknat bort direkta inflytelser, som icke äro inafling, från Skandinavien på England-Skottland, skulle det som vid jämförelse af t. ex. Byron och Hamsun äfter denna frånräkning återstår af likhet vara uteslutande att betrakta såsom härstamning af samma folk och möjligen samma stamfader. Hade man tillfälle till fullständig genealogisk undersökning, skulle man genom att följa de bägge släktledningarne finna den gemensamme stamfadern och därigenom styrka riktigheten af den psyko-ethnologiska och psyko-genealogiska uträkning man förut gjort.

Att en viss likhet förefinnes mällan dessa bägge författare har åtminstone varit ett af de intryck jag

själf haft af Hamsun — det obändiga, trotsiga jagiskhetslynnet, åtföljdt af en viss "gloominess" och en viss suverän likgiltighet för andras sedvänjor och tänkesätt m. m. torde vara gemensamma drag hos bägge. Man tänker naturligtvis, när man gör denna iakttagelse, på Byrons härstamning från en af Wilhelm Eröfrarens följeslagare. Om jag ej missminner mig skrefs dennes tillnamn "De Burun", hvilket tänkt med franskt uttal kunde vara en förvrängning af namnet Björn, hvilket ytterligare stärkes af att namnet också kommit att skritvas som "Byron", hvilket också låter som en förvrängning af "Björn". "De Burun" skulle således, om man antager att "de" är en kvarlefva äfter ett "fils de", helt enkelt betyda Björnson, hvilket väl snarare är hemmahörande i Sverige och Norge än i Danmark. Erinrar man sig vidare att svenskarne vanligast gingo i österviking — vestkustbefolkningen räknades i forntiden till Danmark och Norge — har man ytterligare anledning att anse, att Wilhelm Eröfrarens följeslagare "De Burun" och följaktligen äfven lord Byron härstammat från Norge, sannolikast från "Viken", d. v. s. landet kring Kristianiafjorden jämte Bohuslän, från hvilken landsända Gånge-Rolf, Normandiets eröfrare, ju ansetts härstamma. Någon af Hamsuns stamfäder kunde varit från samma trakt, ehuru hans senare stamfäder flyttat till Nordland, Hamsuns födelsetrakt, och denne och "De Burun", d. v. s. "Björnson", hafva haft en gemensam stamfader. Här ligger ju gissningen nära till hands.

Emällertid måste man ta i betraktande att Hamsun

medelbart äller omedelbart kan ha varit påvärkad af Byrons skrifter och den framställning af hans personlighet, som man träffar i biografiska och litteraturhistoriska böcker. Dessutom kan som sagdt den norska och den engelskt-skotska folkkaraktären i allmänhet hafva gemensamma drag af andra grunder än den gemensamma härstamningen. Vidare kunde det vara något liknande i Byrons och Hamsuns lifsvilkor, trots skilnaden i ursprunglig lefnadsställning. Ju mer som återstår af likhet som ej kan hänföras till andra faktorer, dess starkare måste sannolikheten af dess beroende på gemensam härstamning blifva. Mällan Strindberg och Hamsun finnes äfven vissa likheter. Om det är sannt, att Strindberg härstammar från Strinden i Norge, kunde det icke vara helt osannolikt att de haft gemensamma stamfäder. Men äfven här måste andra faktorer medräknas, såsom den af liknande lifsvilkor, Strindbergs direkta invärkan på Hamsun och invärkan på bägge af liknande tidsströmningar.

Jag vill emällertid som sagdt icke vidare fullfölja mina hugskott, hvilka kanske mera likna sådana lekar som "hvar är katten", än inlägg i frågor af någon vikt. Man kan ju tillsvidare betrakta det som ett sällskapsspel att räkna ut släktledningar från Nimrod och Ingjald Illråde för att därigenom finna ut kusinaget med sin närmaste granne vid bordet.

Djurtyper i människotyper.

Huruvida människorna utvecklat sig ur något högre apsläkte äller haft en med de högre aporna gemensam stamfar äller om den gemensamma stamfadern för apor och människor såväl som för alla varelser varit en urcell, må darwinister och antidarwinister tvista om. Fostret lär ju dock i moderlifvet undergå en något liknande utveckling som en möjlig släktenas utveckling från urcell till människa — och om denna fostrets utveckling i moderlifvet också icke betyder att människosläktet successive genom allt högre djurstadier utvecklat sig till hvad det är, kunde det dock möjligen gifva en antydning om att samma egenskaper, som utmärka de fosterlifvets olika utvecklingsstadier motsvariga djursläktena, ingå i den mänskliga organismen. Erinrar man sig sedan atavistiska egenskapers äller beskaffenheters nyckfulla uppträdande hos vissa individer af samma släkte, som äljest icke synbart besitter dem, äfter att helt och hållet hos en lång rad af förfäder hafva varit latenta, och antager man vidare, att än den ena än den andra atavistiska egenskapen äller beskaffenheten uppträder hos olika individer af samma släkte, kunde man kanske få någon

föreställning om orsaken till den icke sällsynta iakttagelse människor tro sig göra af en viss likhet hos en person med en äller annan djurtyp.

Denna likhet består antingen i hufvudets och gestaltens form, kanske ibland åtföljd af en konstant skymt af likhet i ansiktsuttryck samt i sätt att röra och föra sig, äller ock enbart i detta ansiktsuttryck och detta sätt att röra och föra sig, vare sig för ett visst tillfälle äller för längre perioder. Den förra likheten synes mera vara en medfödd, den sednare mera en förvärfvad.

Det synes som man sedan urminnes tider haft känning af denna människans likhet med djurtyper. I gammal och ny tid hafva t. ex. djurnamn brukats om människor. Man erinre sig uttryck som dessa — "gån och, sägen den räfven" (Jesus af Nazareth om Herodes, Lukas 13: 32) — "Lejonet af Juda" — "vid ett sto för Faraos vagnar liknar jag dig, min älskade" (Höga visan) — "si skön är du, du dufvoögda" — "min vän är lik ett rådjur äller en ung gazell". Äller om man vill lyss äfter på andra håll, erinrar man sig sådana namn som "Torbern Oxe", "Erik Uggla", "Rääf i Småland", namn, i hvilkas speciella djurlikhet kanske ursprungligen en stamfaders mäst framträdande egenskap blifvit uttryckt, ehuru äfven äfterapandet framkallat liknande djurbenämningar på adelsätter, utan att därmed utmärkts någon egenskap hos en stamfader. Äfven bragden att döda det äller det djuret kan ha gifvit anledning till vapen och därefter till namn. Sådana namn som "Henrik Lejonet" och "Albrekt Björnen"

äro en slags öknamn, ehuru med berömmande mening och heroisk klang. Under sednare tider hafva uppkommit mera försmädliga öknamn såsom “Haren“, “Gräflingen“ o. d., äller uttryck sådana som: “han såg ut som en folkilsken tjur“ — “du är en hare“ — “din förbannade oxe“ — “ditt svin“ och andra liknande. Den hos outvecklade folk förekommande vanan att nämna människor med djurnamn “Björn“, “Ulf“, “Falköga“, “Sittande Tjuren“ etc., har kanske ursprungligen uppkommit på grund af en persons med ifrågavarande djur besläktade egenskaper och utseende, hvilka sedan ibland gått i arf på afkomman, antingen den besuttit samma egenskaper som fadern, farfadern äller farbrodern, hvilka erhållit det som hedersnamn, äller icke. De kunde dock äfven uppkommit af det intresse den namngifvande fadern äller modern haft för det ena äller det andra djursläktet.

Djurnamn och djurliknelser innebära väl i alla händelser icke alltid antydning om en bestämd djurlikhet hos dem på hvilka de brukas. Den som i vredesmod af en annan blifvit kallad “oxe“ äller “svin“ behöfver icke nödvändigt synnerligt mycket likna dessa djur till utseende äller uppförande, ehuru det väl åtminstone behöfs någon föranledning — t. ex. uppförandet för tillfället — till att det ena äller det andra djurnamnet väljes till skällsord. Det samma kan sägas om valet af djurnamn som smekord — “min lilla gris“ är väl icke något särdeles betecknande ord för alla småttingar, som så nämnas, ehuru det är lämpligt för vissa babys och i någon mån för alla på grund

af den allmänna babyvanan att söla ned sig. “Min lilla dufva“ såsom beteckning för en rysk löjtnant, brukad af en annan rysk löjtnant (se Tolstoy), förefaller ännu orimligare — den har kanske ursprungligen brukats till smekord för dufvoliknande unga kvinnor — äfteråt har kvinnobegreppet försvunnit ur ordet och vänlighetsbegreppet ensamt blifvit kvar.

Vare härmed huru som hälst, igenkänner man ju hos mötande och bekanta skymten af en äller annan djurtyp äller bara ett öfvergående uttryck af likhet med en äller annan djurtyp. Om alla människor bära härstamningen från en lång rad af allt högre utvecklade djursläkten inom sig äller motsvarigheter till deras respektive hufvudegenskaper, kunde man om dessa flyktiga skymtar säga att, vid olika tillfällen framträder haren, räfven, hunden, katten, örnen etc. inom en människa, mer och oftare det ena äller det andra hos den särskilda individen, allt äfter hans åt det ena äller det andra hållet besläktade egenart. Den mera stadigvarande likheten med en viss djurtyp, icke blott vid ett särskildt tillfälle utan hela lifvet igenom äller under långa perioder af detsamma, torde tyda på antingen en atavistiskt från ett dylikt djursläkte nedärfd egenart äller på en egenart, atavistiskt nedärfd från förfader äller förfäder, hvilkas lif haft någon likhet med det ifrågavarande djursläktets — en indians smyglif har t. ex. någon likhet med en räfs — äller ock på att den ifrågavarande personens lif af någon annan orsak än härstamningens kommit att likna det ena eller andra djursläktet. En nattlig

likplundrare, sådan som Dickens skildrat i "Our mutual friend", kan på grund af sitt yrke oafsedt all atavism komma att i någon mån likna en uf, en hyena äller ett annat nattdjur. Sluskigt och på kroppens gödande anlagt lif kan hos en människa på grund häraf, oafsedt härstamningen, framkalla likhet med ett svin i utseende och uppträdande.

När likheten mällan en människa och en viss djurtyp är uttryckt i hufvudets, ansiktets och gestaltens ursprungliga form och tillvarelsesätt, har man anledning att antaga en nedärfd likhet. Adelsmannen och hästen äro bägge rasvarelser, hvilkas rasförädling kunna ha haft vissa likheter i syftet, t. ex. lämpligheten för krig, jakt och däraf följande smidighet — däraf kunde härledas att adliga fysiognomier och gestalter stundom ha något, som flyktigt erinrar om en häst. Roffogelstypen hos adelsfolk kunde möjligen delvis härleda sig från det med roffogelns något likartade rofriddarlifvet äller vikinglifvet. Den äldre adeln i Europas flästa länder räknar sannolikt bland sina stamfäder endera rofriddare äller vikingar. Normanderna hafva ingjutit något af sitt blod i Englands, Frankrikes och Italiens adel, tyska rofriddarättlingar hafva väl desslikes ingjutit blod i många länders adelsfamiljer. Rofriddarens nedblickande på de i dalen förbitågande handelsfororna äller vikinghöfdingens utblickande från lyftingen hafva väl något af samma syfte som gamens äller örnens ned- och utblickande på dalens äller hafvets byte — ögats och profilens form, nacken och den öfriga gestaltens hållning hafva på grund af denna likhet i syftet och

äfven på grund af likheten i lokalitetsförhållandet mällan röfvare och byte fått en likhet, som ytterligare stärkts af den likhet det liknande yrket gifvit bäggederas karaktär. Man måste dock erinra sig äfven andra föranledningar till den traditionella adelstypens kroknäsighet och anstrykning af nedblickande, nämligen dels den i sadeln sig resande krigshöfdingens öfverblickande af ett slagfält från en höjd samt feodalherrens och godsherrens nedblickande på bugande vasaller och underhafvande. När roffågelstypen förefinnes hos ett helt folk äller en viss trakts befolkning, torde fallenhet för krig och jakt hafva sin del i typens förekomst vid sidan af andra orsaker, hvilka man kunde komma på spåren äfter ytterligare undersökning.

Äfven egenskapsöfverförningen från den ene till den andre måste kanske räknas med i fråga om djurtyplikhet hos människor. "Säg mig med hvem du umgås, skall jag säga dig hvem du är", kunde tagas äfven i bemärkelse af att "du har genom umgänge blifvit till utseendet lik den med hvilken du umgås". När man talar om "äktenskapstycke", kan detta visserligen förklaras såsom ursprunglig likhet, hvilken värkat sympativäckande, och äfven "väntycke" kan förklaras såsom ursprunglig sympatiframkallande likhet. Men äfven den suggestiva påvärkningen af den enes egenart på den andres bör väl medräknas, när man skall förklara "äktenskapstycke" och "väntycke". En dylik öfverförning människor och djur emällan är icke häller otänkbar. Att en hund får något af sin husbondes karaktär är ju rätt sannolikt — däremot vill man

icke gärna tro att husbonden tar något nämnvärdt intryck af sin hund. En jägare, hvars lif har så mycket gemensamt med jakthundens, torde likväl icke blott på grund häraf, utan äfven genom mer äller mindre medveten iakttagelse af jakthundens sätt att jaga och spåra förvärfva äller ytterligare utveckla en äller annan egenskap, som liknar jakthundens och kanske äfven är skönjbar i hans utseende. Bismarcksprofilen och Bismarcksgestalten af öfvermänniska med anstrykning både af örn och af bulldogg och kanske häst*), torde härstamma från rofridande, hästskötande och jagande förfäder, i det skogiga, jagande Türingen, de borgbebygda höjderna vid Rhen och det hästskötande Låg-Tyskland.

Det är icke osannolikt att skymten af en högre djurtyp i en människas anlete och gestalt betecknar en högre utvecklad människotyp än skymten af en lägre. Den som liknar en hare äller ett får är kanske underlägsen den som liknar en hund, en elefant äller en apa. Voltaires liksom Darwins något om apa erinrande utseende och deras öfverlägsna begåfning kunna ha haft något att göra med hvarandra och jag tror, att man ibland påträffar elefantliknande personligheter med snusande och snörflande näsor och klumpigt klifvande ben, hvilkas godmodiga lynne och anlag för en viss storlemmad skämtsamhet icke utesluta en stor klokhet.

*) Jag drar mig dock för att bruka dessa sista tvenne liknelser om detta i grunden förnäma och högmänskliga utseende, liksom jag äfven för öfrigt anser människors djurlikhet högst relativ utom i undantagsfall.

Kanske måste man först genomgå många äfter hvarandra följande stadier af likhet med allehanda djursläkten och liksom förmänskliga dem, innan man når full helmänsklighet och möjligen har man icke nått denna förrän den sista tillstymmelsen till likhet med vare sig den ena äller den andra djurtypen försvunnit, ehuru de alla ingått som ingredienser i helstöpningen. Man erinre sig den gamla anekdoten om springpojken, som blef sänd med ett bud till William Shakspeare, hvilken befann sig på ett värdshus, omgifven af stort sällskap. Som gossen icke sett Shakspeare, bad han om upplysning, hur han skulle finna den rätte. “Lämna brefvet till den som är mäst lik en människa“, blef svaret, och upplysningen var tillräcklig för budet att finna den sökte. Shakspeares människolikhet var så afgjordt öfverlägsen de andres, att den ögonblickligen ledde rätt.

Emällertid är som sagdt djurlikheten icke blott uttryckt i hufvudets, anletets och gestaltens form, utan där denna slags likhet icke förefinnes äfven i ansiktsuttrycket och sättet att röra och föra sig. De äljest mäst människoliknande människor kunde därför såväl för ögonblicket som för långa perioder och ett helt lif igenom vara mera djurliknande än de, hvilkas hufvud, anlete och gestalt hafva stark anstrykning af en äller annan djurtyp. I sådana fall kunde man kanske misstänka att afkomman finge någon skymt af större äller mindre djurlikhet i självfva formen, om nämligen förvärfvade egenskaper gå i arf, hvilket ju dock betviflas. Dessutom kan en fysiognomis nedärfda typlikhet med

ett bestämdt djursläkte hafva till den grad nedtryckt öfriga arf äfter förgångna djurtyplikheter, att de sällan äller aldrig uppträda ens såsom flyktigt förbigående uttrycksskymt. Bismarck har kanske rätt ofta vid riksdagens debatter haft tycke af nedblickande äller energiskt på rofvet nedstörtande örn, möjligen ock vid ett äller annat tillfälle äfven af bistert väntande bulldogg, men af hare äller får har nog aldrig en skymt varit synlig i hans majestätiska ansikte och väldiga gestalt. Och har räfven någon gång varit synlig vid diplomatiska förhandlingar, hvilka väl ända in i våra dagar behållit alltför mycket af den traditionella listigheten, har den säkert kännt sig illa till mods bland det stolta och djärfva i den store statsmannens väsen. Hufvudets och ansiktets form är för öfrigt så storstiladt mänsklig, att dess öfverlägsenhet visserligen icke helt undertrycker släkttycket med de nämnda djurtyperna, men förädlar dem till att vara uttryck för goda egenskaper, örnlik djärfhet, bulldoggliknande styrka, snarare än erinringar om ett lägre djurtypliknande stadium. För öfrigt växla de mer äller mindre dåligt reproducerade porträtt jag sett af Bismarck rätt betydligt — somliga af dem hafva nästan icke alls den våldsamma prägel af vissa starkt utvecklade egenskaper, hvilka ha någon anstrykning af en bestämd djurtyp, utan synas gifva en bild af rätt harmoniskt och jämsides utvecklade stora och ädla egenskaper — det bekanta Lenbachska, för hvars beslutsamma, befallande, snarare fina än grofva haka och underläpp bulldoggsbilden dock är en alltlör låg liknelse, torde emäller-

tid med dess på samma gång naturkraftliknande och öfvermänskliga väldighet, trots allt hvad däri kan finnas af djurtyperinring, vara ännu mera storartadt än dessa andra endast högmänskliga.

Om jagmedvetenhet.

(En spekulativ nyck.)

Det här följande gör icke anspråk på att hafva något värde såsom filosofisk spekulation och jag kallar det därför mera blygsamt för en spekulativ nyck. Möjligen innehåller det en äller annan rätt gissning, men alltsammans kan ock vara nonsens — man må taga det sådant man finner det, sannolikt äller icke, godt äller dåligt.

Jag mins mig af en äller annan vetenskapligt kunnig person ha hört Vintergatan — inklusive de stjärnor, äfven vår sol och dess planeter, som kunna anses höra dit — omtalas såsom möjligen varande ett ljusbälte och man har väl tänkt sig detta ljusbälte såsom icke blott ett ljusfenomen, utan såsom bestående af lysande partiklar. Kunde icke Vintergatan och de stjärnor, som höra till densamma, äfven tänkas likna ett strålknippe, icke så mycket ett knippe af endast ljusstrålar utan snarare en kometsvans, d. v. s. ett strålknippe af lysande partiklar? I hvilket fall som hälst kunde man försöksvis antaga att det öfverstjärnesystem vårt eget solsystem kunde tänkas tillhöra, hade

en ledande stjärna, antingen i betydelse af en öfvercentralstjärna äller i betydelse af en i spetsen gående hufvudstjärna, som liknar kärnan i en komet. Man kunde vidare tänka sig detta system af det ena öfvercentralstjärnesystemet (äller öfversystemet af strålknippe med i spetsen gående hufvudstjärna) öfver det andra hierarkiskt ordnade och såsom ledande stjärna öfver alla dessa öfversystem med underlydande vasallsystem en absolut centralstjärna äller absolut hufvudstjärna. De motsatta rörelser, som lära iakttagas af astronomerna hos olika stjärnor kunde möjligen förklaras däraf, att de kunde tillhöra olika centralstjärnesystem (äller strålknippesystem med i spetsen gående hufvudstjärna), ehuru de likväl tillhörde ett gemensamt öfverstjärnesystem. I analogi med kometernas vandring kring solen, hvilken visserligen är oregelbundnare än planeternas, men dock tenderar åt att vara en kring ett centrum gående färd, ehuru banan är mycket mindre cirkelperiferisk än planeternas, ibland till den grad att solen de kretsa kring snarare för dem är ett "meta" än ett centrum, kunde man kanske finna rimligast, att den stjärnevärld, i hvilken vi befinna oss, omedelbart äller medelbart vare sig såsom undersystem i ett centralstjärnesystem äller såsom beståndsdel i ett strålstjärnesystem med ledande hufvudstjärna, likväl i sista hand kretsade omkring en innersta centralstjärna — ett själfständigt för sig själf till okända öden i den oändliga världsrymden framtågande strålstjärnesystem med en ledande hufvudstjärna är väl dock icke häller det helt och hållet otänkbart.

Denna innersta och öfversta centralstjärna äller denna första och öfversta ledande hufvudstjärna, i fall den ena äller den andra värkligen existerar, befinner sig kanske alltför aflägset från oss att kunna uppfattas äfven med hjälp af de yppersta optiska instrument äller ock är den kanske alltför bortblandad bland optiska villor i det oerhörda stjärnvimlet. Man kan ju emällertid på försök tänka sig en ljus- och kraftkälla, som tillika är ett ljus- och kraftcentrum, en centralstjärna — jag lämnar för tillfället det andra möjliga systemet åsido — för ett oändligt system af stjärnvärldar. Jag kunde vidare tänka mig att hela detta oerhörda totalsystem af stjärnor och stjärnsystem genomskures af den abstrakta oändliga radien från den absoluta centralstjärnans medelpunkt ända ut i denna radies oändliga utsträckning. Om man inte tänker sig att stjärnvimlet självt är af oändlig utsträckning, kunde man möjligen tänka sig, att världskloten och undersystemen af världsklot ju längre man komme från centralstjärnan vore allt mera öfvergående i att vara ett med rymdens allmänna substans. För att finna ett förståelsemedel till detta kunde man välja erinringen om köldens värkan på fasta kroppar, hvilken kanske i sina långt gående grader leder till söndersmulning. Absolut söndersmulning kunde möjligen vara detsamma som att återgå till att vara rymdsubstans och rymdsubstans kunde möjligen vara detsamma som världsklotens substans, ehuru molekylerna kunde befinna sig i annat förhållande till hvarandra än i världsklotssubstansen.

Vare med detta sista huru som hälst, så torde man kunna tänka sig världsklot och system af världsklot långt ute på den från centralstjärnan utgående oändliga radien, hvilka befunne sig i upplösningstillstånd på grund af köld — sandsvärmar löst sammanhängande och relativt helt olysande och obelysta. Något närmare inåt på radien kunde man tänka sig mera sammanträngda världsklot. Följde man radien allt längre inåt, skulle man finna världsklot och världsklotsystem alltmera lika jorden och solsystemet. Man kunde desslikes tänka sig att närmast utom vårt solsystem funnes ett solsystem, där solen vore något svagare lysande än vår, liksom närmast inom vårt solsystem funnes en sol med något starkare ljus än vår o. s. v.

Fortsätter jag vidare med min spekulativa nyck och tänker mig möjligheten, att hvarje världsklot äller undersystem af världsklot, som befinner sig på närmare äller fjärmare afstånd från centralstjärnan, allt-äfter denna mindre äller större aflägsenhet från centralstjärnan är mindre äller mera omgjutet och kanske äfven genomgjutet*) af lif — ju längre bort allt mer

*) Man kunde nämligen möjligtvis tänka sig lifvet vara till på ett latent sätt äfven i den oorganiska materien och de i denna värkande krafterna, ehuru det möjligen kan vara rimligare att tänka sig den organiska materien, som enligt tankegången i denna uppsats tillika är den mer äller mindre personligt besjälade, är den ensamt lefvande, hvilken äfter lagarne för sitt väsen begagnar sig af och omvandlar den oorganiska materien. Möjligen kunde detta sista uttryckas så att materien, äljest död, blir lefvande, d. v. s. organisk, så snart den ingår i ett lefvande väsens organism.

latent, outveckladt och matt ända till hvad man kunde kalla relativ intethet — ju närmare, dess vaknare, rikare, starkare, mera utveckladt och mångfaldigt.

Jag tänker mig försöksvis vidare att jagförnimmelsen är integrerande samhörig med lifvets väsen, så att lif hos en individ hur lågt stående som hälst icke kan tänkas utan någon skymt af jagförnimmelse, om ock omedveten och svårupptäckbar ända till latentitet samt att jagmedvetandet successive utvecklar sig ur det, som kunde den kallas individiualitetsförnimmelse, och denna ur ändå omedvetnare stadier af självförnimmelse ända till relativt fullständig självoförnummenhet. Och liksom man kunde tänka sig jagmedvetandet utveckladt ur den omedvetnare jagförnimmelsen och denna ur mer äller mindre omedveten individualitetsförnimmelse — det kunde vara intressant att närmare undersöka sannolikheten af en dylik utvecklingsgång — så kunde man äfven tänka sig möjligheten af att jagmedvetandet kunde utveckla sig till något närmast högre, hvilket kanske kunde successive betecknas centraljagförnimmelse, centraljagmedvetenhet, centralalljagförnimmelse och centralalljagmedvetenhet.

Man kunde vidare tänka sig att detta jagförnimmande på allt längre afstånd från centralstjärnan hos de lefvande individerna vore allt mattare, på närmare afstånd från densamma allt starkare, därvid successive följande lifvets eget allt starkare och rikare utveckling ur latent tillvaro till dess högsta rikedom och mäst mångfaldiga omfattning — på så vis att de oerhördt långt bort sig befinnande världarne hvarken

syntes hafva att uppvisa något som liknade lif äller något som liknade jagförnimmelse äfven i dessas lägsta stadier, ehuru de värkligen, fastän relativt oupptäckbart, därstädes latent existerade.

På vår jord skulle i enlighet härmed lifvet och de från hvarje individ kanske oskiljaktiga jagförnimmelsen i jämförelse med de ofvan supponerade löstsammanhängande väldskloten hafva nått en relativt hög utveckling. Hos vissa af dess lägre och lägsta släkten af lefvande väsen torde individerna endast mycket omedvetet och otydligt förnimma sig själfva såsom individualiteter. Hos andra af dess högre stående släkten af lefvande varelser funne man individualitetsförnimmelsen sucessive allt högre utvecklad ända till jagförnimmelse, ett stadium som på ett ungefär kanske kunde sägas omfatta både de högsta däggdjuren och de lägst stående människoraserna(?), därefter hos allt högre raser alltmer utvecklad till värklig jagmedvetenhet. Fullt utvecklad jagmedvetenhet torde man förmodligen ännu i våra dagar finna endast jämförelsevis sällan äfven hos de längst framskridna rasernas yppersta urval af individer, ehuru redan för längesedan äfven detta stadium af jagmedtande varit öfverskridet af enstaka individer, som nått äller närmat sig att nå centraljagmedvetandet d. v. s. uppfattandet af sig själf som ledande väsen för andra väsen och ansvarig för dessa äller t. o. m. tenderat åt relativ alljagmedvetenhet, d. v. s. uppfattandet af sig själf som ledande väsen för alla väsen inom en viss omfattande krets och ansvarig för dem. Äfven hos mycket lägre stående raser

än de nutida existerande hafva väl i undantagsfall uppstått individer, som icke blott öfverskridit genomsnittsnivån af sin egen ras, utan äfven genomsnittsnivån af mycket högre stående raser. Herrskarenaturen, religionsstiftaren och reformatorn torde i alla tider mer äller mindre närmat sig centraljagtypen. Nog hade Themistokles och Perikles mera af jagmedvetenhet än sina mera underlägsna atheniska samtida, ehuru den jagmedvetna typen säkert var oftare förekommande ibland Athens och vissa andra helleniska staters invånare än bland öfriga samtida i grannskapet boende folk med undantag af romare och hebreer. Themistokles och Perikles voro väl till och med personligheter som tenderade åt att vara centraljagmedvetna, d. v. s. de kände sig som ledande och relativt suveräna väsen. Ännu mera måste en sådan personlighet som Julius Cæsar med ett helt världsherravälde under sin myndighet hafva känt sig centraljagmedveten och han har kanske med sin klara intelligens varit det ännu mera än Napoleon Bonaparte, hvars geni för öfrigt väl knappast var Cæsars underlägset, men hvars självuppfattning möjligen var naivare och mindre förstående än Cæsars? Gautama-Buddha och andra forntida religionsstiftare hafva möjligen haft en med dessa herrskares suveränitetskänsla besläktad uppfattning af sig själfva såsom centraljag, d. v. s. ledande och centrala personligheter, fastän syftet hos dessa religionsstiftare icke i första rummet varit maktutöfning, utan ordnande tillrättaställning för de varelser, som omgifvit dem. Hvad särskildt den hebreiskt-kristna skiftningen af denna typ

angår, så hafva dess representanter, Moses, Samuel, David, Elias och andra profeter samt Jesus visserligen betraktat sig som Guds redskap, men suveränitetskänslan hos dem torde ändå, fastän känd såsom bemyndigande från Gud och såsom ansvarighetskänsla inför Gud allena, hafva haft någon släktskap med den hos Julius Cæsar och Napoleon Bonaparte, hvilka möjligen också ansågo sig vara på något vis påvärkade af någon makt, de må ha kallat den öde äller stjärna — jag är för öfrigt icke tillräckligt historiskt underkunnig att veta, om icke värkligen äfven de ansett sig vara påvärkade af Gud äller gudom. Jesu ord till sina lärjungar i stormen på hafvet: "I klentrogne, hvarför ären I rädde", äro i släkt med Cæsars till hans fruktande följeslagare i den bräckliga farkost, hvari de tillsammans färdades öfver Adriatiska hafvet: "var icke rädd, du har Cæsar och hans lycka ombord". I bägge fallen är det stark förtröstan som talar, i ena fallet förtröstan till Fadern, i det andra till "Cæsars lycka". Och mällan det att anse sig vara Guds utvalda redskap och det att känna sig fylld af alla intelligensens och viljans krafter kan finnas en viss öfvergång — det att känna sig vara en heros och det att tro sig vara en Guds son kan vara besläktadt. Luther torde ha haft både känslan af inneboende egen kraft och af att vara ett Guds redskap. Det står visserligen i den berömda strids- och segerpsalmen, att "vår egen kraft ej hjälpa kan, vi vore snart förströdde", men Luther tyckes ha behandlat självfva bibeln med en viss suveränitet och hafva haft en viss böjelse att besluta på egen hand.

Huru som hälst — det sista må vara sannt äller icke, jag äger ej tillräcklig kunskap om Luthers skrifter och historia, att kunna kontrollera det — hafva vid olika perioder personligheter uppträdt, hvilkas jagmedvetenhet synes utvecklad till något liknande centraljagmedvetenhet, antingen de betraktat sig som "den egna kraftens män", för att bruka det isländska uttrycket för den jagförnimmelse äller jagmedvetenhet, som synes hafva varit så stark hos den hedniskt-kristna nordiska brytningstidens höfdingar på ömse sidor om dopgränsen, äller de betraktat sig som "Guds redskap" — det ena behöfver för öfrigt kanske icke nödvändigt utesluta det andra, äftersom väl äfven den kraft, som gifvits någon från ett högre väsen, måhända i viss mån måste kännas som egen kraft, liksom ock för dem, som betrakta all kraft hos alla väsen såsom utgående från ett högre väsen, äfven "den egna kraftens mäns" kraft är en Guds kraft och de, som kännt sig äga den, väl möjligen anat sig vara genomgjutna äller ingjutna med lif från en rikare källa än deras eget väsen, de må hafva kallat den för "lifvet", "något i mig", äller annat.

Hvad särskildt Jesus Kristus beträffar, så synes hans personlighet mer än andras närma sig att vara af den typ som har relativ centralalljagmedvetenhet, d. v. s. en jagmedvetenhet, som utvecklat sig öfver det stadium jag för att beteckna en utvecklingsgrad kallat centraljagmedvetenhet. Hur lågt äller högt man bör uppskatta relativiteten af denna centralalljagmedvetenhet hos Jesus, är väl en svårlöst fråga. Om-

fattar Jesu centralalljagmedvetenhet endast jordens varelser, hela solsystemets äller solsystemets centralsols systems varelser o. s. v. ända upp till den absoluta centralstjärnans systems alla varelser? Icke fullt det sista, men kanske något näst upp till det sista synes vara i enlighet med vissa utsagor i bibeln. "I begynnelsen var Ordet, och Ordet var hos Gud och Ordet var Gud — Genom detta är allt gjordt, det förutan är intet gjordt, som är gjordt. I det var lif och lifvet var människornas ljus — Och Ordet vardt kött, och han bodde ibland oss, full af nåd och sanning och vi skådade hans härlighet såsom den af Fadern enföddes härlighet" — dessa citat ur inledningen till Johannes' evangelium afse kanske likväl icke att "Ordet" och människan Jesus fullständigt motsvara hvarandra utan hafva kanske bara den meningen, att Ordet ("Logos", det grekiska originaluttrycket, har kanske en något djupare och rikare betydelse än den af "ord", kanske "förnuft", ur hvilket kanske äfven kunde extraheras äller i hvilket kanske kunde inläggas begreppen "lefvande väsen", "personlighet" och "jag", äftersom det ju är antagligt att det innebär "lefvande förnuft" och "personligt förnuft") mera än hos andra varelser tagit gestalt hos Jesus, och det kanske bara i mening af mera än andra varelser här på jorden. De svagheter Jesus kanske visar, t. ex. den att bedja om att undslippa korsfästelsen (ifall hans bön i Gethsemane gäller detta) ehuru han vet att han på tredje dagen skall uppstå igän, och för öfrigt synes hafva haft vetskap om en föregående tillvaro i härlighet hos "Fadern förr

än denna världen var", tala kanske för detta sista — om för öfrigt evangelisternas berättelser äro fullt trovärdiga och icke motsägande på så vis, att den ene evangelisten omtalar något som är värkligt, hvilket strider mot meningen i en annan evangelists utsago. Hela Jesu personlighet och hela hans uppträdande kunna ju för öfrigt vara öfverväldigande storartade och omfattande nog, men huruvida de kunna räcka till för en allomfattning af ett helt universum, så långt och vida utbredt som våra yppersta synglas och längstutgående beräkningar kunna nå, torde väl vara värdt att underkastas mycken diskussion, innan man antager det. Möjligen räcka icke hans personlighet och uppträdande till för en relativ allomfattning af vårt solsystems centralsolsystems äller ens af detta vårt solsystems äller till och med endast denna lilla planets alla varelser. Kanske var han blott solcentralalljagets, äller något därutöfver stående relativt centralalljags närmast stående relativa centralalljag, närmare äller fjärmare det absoluta centralalljaget, hvars innersta boning vore den absoluta centralstjärnan? Kanske var han, trots allt hvad i Nya testamentet skrifvits om honom och äljest spekulativt om honom tänkts, ursprungligen en som det öfriga jordiska människosläktets människor, möjligen genom reinkarnationer, men möjligen också endast under en enda lefnad, uppkommen och sig utvecklande människa — han har kanske genom studier i hebreernas heliga skrifter fått den uppfattningen, att han själf vore den profeterade Messias, judarnes och successive alla jordiska folks frälsare från för-

fallet och äfter den kroppsliga döden deras andliga öfverhufvud, försökt och lyckats uppfylla allt, som enligt profetiorna och de konsekvenser han själf kunde draga ur dessa, borde kräfvas af Messias under hans lif och däräfter, om man tänker sig honom och alla människor såsom varande till äfven äfter döden, att han värkligen blifvit äller kanske snarare alltmer utvecklar sig att blifva deras andliga öfverhufvud och ledare? Hvilken af dessa möjligheter är den sannolikaste och såsom sanning på yttre och inre bevis mäst grundade? För egen del har jag ingen bestämd mening och kan nästan icke alls säga, att jag vet hvad Jesus Kristus är eller var. Andra torde anse sig hafva en bestämd öfvertygelse härom, men jag känner mig tills vidare tvifvelsam om hvari denna öfvertygelse består och hvilka säkra grunder de hafva för den öfvertygelse de säga sig hafva.

Jag vill emällertid för tillfället lämna detta åsido och äfven lämna åsido, om solen i vårt och andra solsystem är det världsklot inom de respektive solsystemen, som är för mänskliga och öfvermänskliga varelser till vistelseort lämpligast, äller det är något annat mer tempereradt världsklot inom respektive solsystem. För att fortsätta den inslagna tankegången vill jag tänka mig, att ju längre in mot den absoluta centralstjärnan man komme bland det vimmel af världar, som genomskäres af den radie som tänktes utgå från centralstjärnans medelpunkt, dess mer skulle man på alla äller några af de närmare solsystemens världar, centralsolar äller icke, finna det högsta, rikaste

och mäst utvecklade lif, som lefver på vår planet, öfverträffadt af ännu högre, rikare och mera utveckladt, samt de här på jorden förekommande antydningarne till jagmedvetande, centraljagmedvetande och centralalljagmedvetande allt starkare, allt mer tydliga och allt mer utvecklade — på så vis att allt fler personligheter kände sig icke blott som väsen för sig, utan äfven såsom ledande personligheter hvar i sin större äller mindre krets, och att ju längre in på radien man komme, desto starkare utvecklade skulle man finna en äller några personligheter, som tenderade åt centralalljagmedvetenhet, d. v. s. kände sig och uppträdde såsom allomfattande om en större krets. Jag känner mig dock här tvifvelaktig med afsende på många dylika personligheters tillvaro inom samma krets, alldenstund alltför stor trängsel af mycket omfattande centralpersonligheter inom samma krets icke synes ändamålsenlig. Dock kunde man tänka sig att de personligheter, hvilka inom en lägre, mindre och mindre utvecklad krets skulle te sig som centralpersonligheter och t. o. m. relativt som centralallpersonligheter, inom den högre, större och mer utvecklade kretsen tedde sig i förhållande till ännu högre väsen något så när som blott jagmedvetna varelser te sig i förhållande till de öfver dem stående relativa centralpersonligheterna och centralalljagpersonligheterna — äller kanske snarare att den högre kretsen tillika vore större och därför tillräckligt omfattande att gifva centralpersonligheter hvar sin egen mindre krets af underordnade personligheter att råda öfver.

Min hypothes må emällertid vara rimlig äller icke, så vill jag i alla fall fortsätta den för att se hvart den bär. Man kunde tänka sig, att jämsides med allt starkare jagmedvetande, centraljagmedvetande och centralalljagmedvetande utvecklade sig allt större inre och yttre vetande inom allt vidare och vidare vetandekretsar ända upp till allvetande, d. v. s. vetande om allt som är och sker i universum. Anordningen af förhållandet mällan relativa centralalljag, centraljag och "jag" kunde man kanske tänka sig så, att ju större utveckling ett väsen nått, dess större krets omfattade det såsom relativt centraljag och centralalljag. Jag vill äfven här begagna den förut brukade bilden af en hierarki äller ett feodalsystem och långt ned tänka mig vår jord med relativa centraljag inom mindre kretsar, ofvan dessa ett jordiskt centralalljag, om ett sådant funnes (jag rider på hypotesen antingen den är riktig äller ej) — öfvan detta (och motsvarande andra planetcentralalljag med underlydande centraljag inom mindre kretsar) solalljaget, som inför öfversolens centralalljag inom det solsystem, solen själf kunde tillhöra, måste te sig som ett underlydande centralalljag — öfver detta högre solsystems relativa centralalljag ett ännu högre sådant o. s. v. Man kunde tänka sig systemets högsta centralalljag, som omfattade alla systemets öfver- och underordningar, vore detsamma som den absoluta centralstjärnans centralalljag, hvilket desslikes vore alljagmedvetet och allmedvetet samlefvande med och innelefvande i alla universi varelsers lif.

Man kunde vidare möjligen tänka sig, att jämsides

utvecklingen af vetande ginge utvecklingen af medvetande om andra varelsers lif och samlefvande i deras lif, hvilket sista kanske likväl snarare borde tänkas såsom ett ursprungligt ehuru omedvetet samlefvande, hvilket genom utveckling blefve alltmer medvetet och utbredde sitt medvetandes omfattningsområde alltvidare ända upp till allmedvetande. Och om allt lefvande vore från början allsammanlefvande, skulle det absoluta centralalljaget vara centralt och allmedvetet allsamlefvande — ett väsen hvilket, liksom det mänskliga jaget i människan kan vara mer äller mindre medvetet men i alla händelser centralt samlefvande med och innelefvande i hvarje minsta cell af sin varelse, skulle vara allmedvetet samlefvande med och innelefvande i alla universi varelsers lif och uttryckande sitt väsen äfven i betydelse af "jag" i hvarje universi varelse, för de lägsta varelserna så godt som omedvetet och själfomedvetet, sedan allt medvetnare och jagmedvetnare genom allt högre stadier af individualitetsförnimmelse, jagförnimmelse, jagmedvetande, centraljagmedvetande, relativt centralalljagmedvetande ända upp till absolut centralalljagmedvetande, hvilket vore detsamma som jagets fullständiga medvetande om att vara ett med det absoluta centralalljaget.

De aldra lägsta varelserna, allt från början samlefvande med alla lefvande varelser, borde i enlighet härmed kunna tänkas ända från början bära inom sig det absoluta centralalljagets lif och icke bara det utan äfven i någon mån det absoluta centralalljagets jagiska lif, svagt uttryckt i individualitetsförnimmelse, jagför-

nimmelse etc., sedan allt tydligare uttryckt och mera medvetet jämsides med allmedvetandets och alljagmedvetandets utveckling ända upp till de högstutvecklade varelsernas fullständiga medvetenhet af sammangjutning med centralalljaget och alltlifvet, hvilken sammangjutning redan förut förefunnits, ehuru allt omedvetnare ju längre ned på varelseskalan. Identifierar jag nu begreppet Gud med begreppet det absoluta centralalljaget kunde jag kanske genom här ofvan försökta utredning få någon föreställning om en immanent Gud, hvilken tillika är en personlig Gud — om Gud lefvande i alla och alla lefvande i Gud, d. v. s. enligt min terminologi: det absoluta centralalljaget mer äller mindre medvetet äller omedvetet inneboende i hvarje jag såsom jag och hvarje jag, mer äller mindre svagt äller starkt, mer äller mindre medvetet äller omedvetet lefvande det absoluta centralalljagets jagiska lif.

Förmodligen sammanhänga med här berörda spörsmål många andra och mitt spekulativa försök är alltför hastigt ihopkommet att göra anspråk på någon tillförlitlighet. Särskildt är kanske centralstjärnesystemets tillvaro, hvilket väl är en gammal gissning, i astronomers ögon rätt tvifvelaktig, kanske ännu mer den af mig supponerade öfverensstämmelsen mällan varelsernas utveckling till allt högre väsen och stjärnevärldens belägenhet allt närmare den absoluta centralstjärnan — deras kunskaper ge dem möjligen ingen grund till ett dylikt antagande. Möjligen kunna centralstjärnesystem finnas vid sidan af hvarandra och äfven centralstjärnesystems öfvercentralstjärnesystem,

utan att de höra som vasaller under en absolut centralstjärna. Möjligen kunde bortom allt hvad vi med vår föreställning sammanfatta som ett slags universum af stjärnvärldar, äfven om detta har en absolut centralstjärna, finnas ett annat liknande universum med sin absoluta centralstjärna, utan att de hafva något med hvarandra att beställa. Likaledes kan det ju vara tänkbart att världsalltet är uppfyldt af sinsemällan jämnstälda relativa centralalljag, utan att de öfver sig räknade något absolut centralalljag — äller att långt bortom det för oss föreställningsmöjliga stjärneuniversums omfattningsfär, äfven om för dettas omfattningskrets finnes ett absolut centralalljag, funnes ett annat inom sin omfattningssfär absolut centralalljag, oberoende af det förutnämda. Någon fullständig visshet äller ens afgörande sannolikhet synes mig icke förefinnas vare sig för ett enda absolut centralalljags tillvaro äller för tillvaron af flera sinsemällan oberoende inom hvar sin omfattningssfär absoluta centralalljag, som ingendera öfver sig räknar något ännu högre centralalljag. I alla händelser kunde såväl det enda absoluta centralalljaget, om ett sådant funnes, som något af de två äller flera inom hvar sin omfattningssfär absoluta och under ingen annan jagmyndighet sig befinnande centralalljagen, långt ifrån att vara oföränderligt, i stället befinna sig i ständig allt högre utveckling och tillväxt af mångsidigt lif och ny originalitetstillströmning från i detsamma uppgående, inom dess omfattningssfär sig från början befinnande jag, som ur em-

bryot utvecklat sig originalt till medvetandets slutliga allomfattning af hela sfären.

Skulle det försök till sammanhängande världs- och lifsförklaring, jag här gjort, som helhet vara misslyckadt, kunde dock ett och annat däri vara en antydning om något värkligt. Tanken om jagets successiva utveckling ur individualitetsförnimmelse och, sedan det nått jagmedvetenhetens ståndpunkt, ytterligare utveckling till något högre än ett "jag" i vanlig mening, kan oafsedt det öfrigas riktighet vara sann — och äfven om det ofvan försökta centrala hierarki- äller feodalsystemet af stjärnor icke är riktigt, kan det tjäna som förtydligande bild för det centrala hierarki- äller feodalsystemet af "jag".

Tillägg till artikeln "HEIDENSTAM" i föregående häfte.

Det är nog icke särdeles nöjsamt att såsom en betydande författare i våra dagar måste göra se sig uppställd på en ställning, som är halft en piedestal, halft en schavott, kring hvilken allmänheten går rundt och gör anmärkningar och fäller omdömen, hvilka icke alltid äro träffande äller kvicka. Vanligt folk som icke förstår sig på konst dömmer äfter sin hemsmak och säger: "stiliga ben har han, men löjtnant B. på Vernamoingarne är vackrare." En mera konstförståndig förbipasserare säger, att konstvärket inte just hör till det bästa af den Bolognesiska skolan, under det hans följeslagare disputerar emot och i beundrande extas säger något platt om Endymion och Hermes. Somt ovilligt folk säger bara: skräp alltsammans, både ni och han och Bolognesiska skolan. En bild af marmor äller brons kan på grund af sitt marmor- äller bronshårda väsen med någorlunda jämnmod bära dessa anmärkningar, äfven de minst geniala och närgångnaste. För en lefvande piedestalman och schavotterare är det däremot ibland obehagligt att vara

skott-tafla för alla förbipasserares missförstånd. Jag erinrade mig detta, när jag skrifvit min uppsats om Heidenstam och misstänkte att jag i ett och annat varit orättvis — tog åter fram Karolinerna för att kontrollera mina omdömen och fann att de icke voro i allo giltiga. Jag tror visserligen fortfarande att hans Karls XII icke är fullt hvad han borde vara. Karl XII:s likhet med Gustaf IV Adolf har måhända blifvit väl mycket framträdande, utan att det som skilde föregångaren från äfterföljaren blifvit tillräckligt synligt — ibland förefaller det som Karolinernas förf. icke kunde dölja för sig själf och allmänheten, att den store konungen synes honom väl liten — åtminstone i jämförelse med den vilde, väldige zaren. Men mitt påstående att Karl XII, "när han icke är bara en missuppfattning, är mera Verner v. Heidenstam än Karl XII" fann jag vid närmare undersökning alldeles misslyckadt. Heidenstam återfann jag däremot i de goda hufvuden förf. låter uppträda i konungens omgifning — halft maliciösa skämtare, som behandla Hans Majestät litet nedlåtande, hvilket man ock nästan tycker att han enligt den Heidenstamska skildringen förtjänar. Jag är icke historiker nog att veta huru långt Heidenstam har rätt i sin uppfattning — men anser icke omöjligt att det kunnat vara mer af personlig storhet i Karl XII:s väsen än det som i Karolinerna kommit till synes.

En annan orättvisa fann jag mig ha begått — nämligen angående det otydliga och vaga i de bilder som framställas i det karolinska galleriet. Vissa af

dem syntes vid mig närmare äfterseende sällsynt lefvande — endast om ett äller annat mindre parti tyckes mig numera omdömet sannt. Äfven af Heidenstams "svenskhet" fann jag mera i Karolinerna än hvad jag förut funnit, hvilket dock icke hindrar, att han jämte sitt svenska blod kan hafva ärft åtskilligt af det utländska, jag trott mig finna inmängdt med hans — den stora intuitiva konstnärliga förståelsen torde för öfrigt, antingen den är född svensk äller egyptier, äfven vara tillräckligt kosmopolitisk att sannt skildra hvilken folkkaraktär som hälst, svensk, babylonisk äller turkmenisk. Icke häller vidhåller jag med någon envishet att han äfter sina vänner och bekanta i familjen och grannskapet modellerat sina Karoliner, af hvilka somliga torde vittna om goda historiska studier och god historisk konst.

Ännu ett vill jag tillägga, nämligen att det mera är om en föregående periods Heidenstam än den nuvarande mina omdömen i förra häftet kunna anses något så när giltiga, där de icke helt misstagit sig. Han, som redan i sin första diktsamling sagt: "hvar kväll jag jordar mitt gamla jag och vaknar upp med ett annat", har naturligtvis under årens lopp utvecklat sig och utvecklar sig väl än att blifva något annat och mera än han en gång varit. "Den stränge Apollo", hvars annalkande han anar (se en artikel i Svenska Dagbladet) är väl knappast en af de glade gudarne, som drefvo nojs med bagardottern och vattendragaren i Ninive, och äfven uppfattningen i Karolinerna är väl en beskaffenhet endast inom det geologiska lager de

utgöra i den Heidenstamska produktionen. En ytterligare utvecklad uppfattning torde komma att blifva nästa lagers beskaffenhet, antingen det blir en bok om Gustaf Wasa äller en om Dschengis-Khan d. v. s. går vidare i svenskhet äller längre i österväg.

